

JAN KOCHANOWSKI

Pieśni

JAN KOCHANOWSKI

Pieśni

[Nota edytorska]

Tekst *Pieśni* został tu podany według pierwodruku, który ukazał się w roku 1586 w Drukarni Łazarzowej w Krakowie pt. *Pieśni Jana Kochanowskiego księgi dwoje*. Egzemplarz Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. XVI Qu. 2036) został starannie przedrukowany przez Władysława Floryana (1953, 2. wyd. 1981).

Nie zamieszczono w niniejszej edycji dwu utworów: *O śmierci Jana Tarnowskiego* i *Pamiętka Janowi Baptyście...* Znajdują się one wprawdzie w pierwodruku *Pieśni*, ale pod względem gatunkowym, jako epicedia, stanowią zupełnie odrębne zjawisko. Zamieszczono natomiast pieśni nie włączone do zbioru „ksiąg dwojga”, ale opublikowane pośmiertnie w osobnej edycji zatytułowanej *Fragmenta albo pozostałe pisma*, wydanej w tejże Drukarni Łazarzowej w roku 1590 (ta edycja jest podstawą przedruku; korzystałem z egzemplarza Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, sygn. 2029 I).

Tekst został przygotowany zasadniczo zgodnie z kryteriami zawartymi w opracowaniu *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt* (Wrocław 1955) — typ B (edycje popularnonaukowe). Zachowano jednak pewne cechy językowe, których nie uwzględnia się w edycjach popularnonaukowych, zwłaszcza dawne końcówki fleksyjne i większość dawnych form ortograficznych (np. w zakresie pisowni „u”/„ó”) oraz wariantowe zapisy niektórych wyrazów („sie”/„się”), ujednolicono jednak zgodnie z pisownią dzisiejszą niektóre formy ortograficzne używane w pierwodruku zamiennie (np. „pułnocny”/„pólnocny”). Nie zachowano „a” pochylonego, „e” pochylone zachowano jedynie w miejscach rymowych, a „o” pochylone tylko w przypadkach zgodnych z pisownią dzisiejszą.

Podstawową zasadą była jak największa wierność wobec pierwodruku, również w zakresie interpunkcji, która stanowi jeden z najtrudniejszych i do dziś nie rozwiązanych problemów edytorskich literatury staropolskiej. Trudno tu o rozwiązanie możliwe do przyjęcia przez wszystkich ze względu na zasadnicze różnice między dawnym systemem retoryczno-intonacyjnym i obecnym systemem logiczno-syntaktycznym, a także ze względu na niekonsekwencje zapisu w dawnych drukach.

Ponadto w niniejszej edycji zastosowano współczesne zasady pisowni małych i wielkich liter. Wielkimi literami zapisywano też rzeczowniki oznaczające upersonifikowane pojęcia (np. Fortuna, Szczęście).

W związku z powyższym edycja utworu nie opiera się w całości na żadnym z wydań współczesnych, choć przede wszystkim uwzględniono pewne rozstrzygnięcia zawarte w najnowszej edycji krytycznej *Pieśni*, opracowanej w ramach sejmowego wydania Dzieł wszystkich Kochanowskiego przez Marię Renatę Mayenową i Krystynę Wilczewską oraz Barbarę Otwinowską i Marię Cytowską (1991). Wykorzystano cenny Aneks I: Zmiany tekstowe w wydaniach i rękopisach „Pieśni”. Nieliczne koniektury i emendacje wprowadzone przez Autorki tej edycji przyjęto bez zastrzeżeń i ze względu na charakter niniejszego wydania nie zaznaczono ich ani w tekście, ani w przypisach. Wydanie to nie obejmuje jednak pieśni zawartych we *Fragmentach* (osobna edycja *Fragmentów* w ramach wydania sejmowego jeszcze się nie ukazała). Za edycjami Krzyżanowskiego i Ślękowej przyjęto

więc — też nie zaznaczając tego osobno — kilka drobnych emendacji w tekście pieśni z *Fragmentów*, trzymając się jednak wiernie przekazu zawartego w pierwodruku.

Przy opracowywaniu tekstów zostały wzięte pod uwagę także ustalenia edytorskie zawarte w wydaniach przygotowanych dla serii Biblioteki Narodowej przez Tadeusza Sinkę (1927, 1948) i Ludwikę Ślękową (1970, 1997) oraz w edycji Poezji Jana Kochanowskiego opracowanej przez Janusza Pelca (wyd. 2, 1988) i w edycji Dzieł polskich opracowanej przez Juliana Krzyżanowskiego (wyd. 9, 1978).

Zgodnie z praktyką stosowaną przez niektórych dotychczasowych wydawców (Julian Krzyżanowski, Janusz Pelc) wyodrębniono graficznie poszczególne strofy pieśni, uznając, że taki tradycyjny zapis oddaje intencje zawarte w zapisie znanym z pierwodruku, a równocześnie jest czytelny i uzasadniony w wydaniu przeznaczonym dla szerokiego kręgu odbiorców.

Autorom wszystkich wymienionych edycji, a zwłaszcza Autorkom wydania sejmowego, niniejsza edycja wiele zawdzięcza również w zakresie opracowania komentarza, który jednak różni się w wielu miejscach od komentarzy do edycji wcześniejszych. Głównym celem było umożliwienie współczesnemu czytelnikowi — nie obeznanemu w ogóle z dawną polszczyzną — zrozumienia tekstu. Objasnienia są więc praktyczne, zwięzłe i nie odwołują się do problematyki historycznojęzykowej. W celu ustrzeżenia czytelnika przed mylnymi interpretacjami tekstu szczególną uwagę zwrócono na wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

Przy tworzeniu komentarza pomocne były także podstawowe słowniki, a zwłaszcza *Słownik polszczyzny XVI wieku*, *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego oraz *Słownik języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego, a także słowniki mitologiczne, zwłaszcza *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej* Pierre’a Grimala.

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski, Instytut Badań Interdyscyplinarnych
„Artes liberales”

Pieśni Jana Kochanowskiego Księgi Dwoje

[DEDYKACJA]

Nikommu, albo raczej wszystkim, swoje księgi
Daję. By kto nie mniemał (strach to bowiem tęgi¹),
Że za to trzeba co dać. Wszyscy darmo miejcie.
O drukarza nie mówię², z tym się zrozumiejcie³.

---

¹tęgi (starop.) — wielki.

²O drukarza nie mówię (starop.) — o drukarzu nie mówię.

³zrozumiejcie — tu: porozumiejcie.

Księgi pierwsze

Pieśń I⁴

INTACTIS OPULENTIOR⁵

Byś⁶ wszystko złoto posiadał, które — powiadają —
Gdzieś daleko gryfowie i mrówki⁷ kopają⁸;
Byś pałace rozwodził⁹ nie tylko na ziemi,
Lecz i morza kamieniami zabudował¹⁰ swemi;

Jesli¹¹ diamentowe goździe¹² Mus¹³ ma w rękę,
Któreми natwardszego umie pożycz¹⁴ sęku¹⁵,
Ani ty wyswobodzisz serca z ciężkiej trwogi,
Ani z okrutnej śmierci siddel wyrwiesz nogi¹⁶.

Lepiej polnych Tatarów¹⁷ dawny zwyczaj niesie,
U których każdy swój dom wozi na kolesie¹⁸;
Lepszego rządu Gete grubi używają¹⁹,
Gdzie niwy²⁰ nie mierzone²¹ wolne zboża dają²².

Tam niewinna²³ macocha dziątek pierwszej żony,
Sirót nędznych²⁴, przestrzega wczasu²⁵ z każdej strony²⁶;
Ani z wielkim posagiem męża rządzi²⁷, ani
Nadzieje kładzie w gładkim²⁸ miłosniku²⁹ pani.

⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵*intactis opulentior* — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina III 2.4) noszącej tytuł *Ad divites avaros* (*Do zachłannych bogaczy*). Początek tej pieśni (incipit) stanowią słowa podane tu jako motto: „*intactis opulentior*”.

⁶byś — tu: choćbyś.

⁷*gryfowie i mrówki* — gryfy, mitologiczne ptaki posiadające duże skrzydła, orle dzioby i tułowia lwa; były strażnikami złota na pustyniach północnych Indii czy też w Arabii; tutaj wraz z mrówkami są przedstawione jako istoty strzegące skarbów i wydobywające złoto.

⁸*kopają* (starop.) — kopią, wydobywają.

⁹*rozwodzić coś* — budować na ogromnej przestrzeni.

¹⁰*morza kamieniami zabudował* — jest to nawiązanie do metody budowania rzymskich willi; wprawdzie nie na morzu, ale na tamach czy kamiennych groblach wchodzących w morze.

¹¹*jesli* (starop.) — skoro.

¹²*dyamentowe goździe* — stalowe gwoździe.

¹³Mus — bogini konieczności (łac. *Necessitas*).

¹⁴*pożyc* (strop.) — zniszczyć, pokonać.

¹⁵*natwardszego (...) sęku* (starop.) — ogromnej trudności (określenie przysłowiowe).

¹⁶*Ani (...) wyswobodzisz (...), Ani (...) wyrwiesz* — ani nie wyswobodzisz, ani nie wyrwiesz; w staropolszczyźnie przeczenie było zawarte w spójniku „ani”.

¹⁷*polnych Tatarów* — koczowniczych Tatarów, którzy są tu odpowiednikami Scytów z pieśni Horacego.

¹⁸*kolasa* (tu forma N. lp: kolesie) — wóz chłopski, ciężarowy.

¹⁹*Lepszego rządu Gete grubi używają* — lepszy porządek jest u prymitywnych Getów, czyli u starożytnego ludu, koczującego nad Dunajem, uważanego za poprzednika Tatarów.

²⁰*niwa* — tu: wydzielona część pola.

²¹*nie mierzone* — nie wymierzone na poszczególne działki, nie posiadające ustalonych granic.

²²*wolne zboża* — dostępne dla wszystkich, stanowiące wspólną własność.

²³*niewinny* (starop.; łac. *innocens*) — odznaczający się nieskazitelnymi obyczajami.

²⁴*nędzny** (starop.) — nieszczęśliwy.

²⁵*przestrzegać wczasu* (starop.) — doglądać wygody.

²⁶*z każdej strony* — tu: pod każdym względem.

²⁷*męża rządzi* (starop.) — rządzi mężem.

²⁸*gładki* (starop.) — piękny, urodziwy.

²⁹*miłosnik* (starop.) — zalotnik, kochanek.

Wielki posąg rodziców postęпки uczciwe,
A k temu obyczaje skromne i wstydlive;
Występných tam nie cierpią, lecz kto będzie krzywy,
Niech sie wierci, jako chce, nie zostanie żywy.

O, ktokolwiek będzie chciał mordy niecnotliwej
I domowe okrócić³⁰ najazdy krwie³¹ chciwej,
Jesli pragnie ojczyzny ojcem być nazwany
I tymże na wysokich kolumnach pisany,

Niech objęździć swą wolą śmie nieokróconą³²,
A jego sprawy przyszłe wieki więc wspomioną;
Ponieważ cnotcie żywej³³ my źli, nie życzymy³⁴,
Aż gdy nam z oczu zniknie, toż³⁵ jej żałujemy.

Co po tych skargach próżnych, jesli na występy
Przez spary — jako mówią — patrza urząd tępy³⁶?
Po co statut i prawa chwalebne stawiamy,
Jesli sie obyczajów dobrych nie trzymamy?

Nie odstraszą zbytęcznym³⁷ ogniem zarażone
Kupca kraje chciwego ani przesadzone³⁸
Mrozem gwałtownym pola; żeglarze bywali³⁹
Wszystek świat, jako wielki⁴⁰, kołem objechali.

Ubóstwo, hańba wielka, każe człowiekowi
Czynić i cierpieć wszystko; już on i wstydlowi
Mir dawno wypowiedział⁴¹, i cnotcie, niedbały,
Poświęconej nie myśli dostępować skały⁴².

Albo my do spólnego skarbu⁴³, gdzie życziwa
Ludzka pochwała i głos pospolity⁴⁴ wzywa,
Albo w morze, przyczynę wszech nieszczęśliwości,
Perły, złoto i wielkiej kamienie drogości

Zarzućmy, jesli grzechów żałujem statecznie
I nieprawości swoich. Potrzeba kóniecznie
Złej napierwsze początki żądze⁴⁵ wykorzenić,
A dziełem pracowitszym pieszczotę⁴⁶ odmienić.

Nie umie syn szlachecki na koń wsieść i w łowy
Na dziki żwierz z oszczepem jachać⁴⁷ niegotowy,

³⁰okrócić (starop.) — ukrócić, poskromić.

³¹krwie (starop. D. lp rodz. ż.) — krwi.

³²objęździć swą wolą (...) nieokróconą (starop.) — powściągnąć, opanować nieposkromioną samowolę.

³³cnota żywa — prawdziwa cnota (inne możliwe rozumienie: cnota ludzi żywych).

³⁴nie życzymy (starop.) — nie sprzyjamy.

³⁵toż (starop.) — dopiero wtedy.

³⁶Przez spary (...) patrza urząd tępy (starop.) — opieszały urząd patrzy pobłażliwie, „przez palce”.

³⁷zbyteczny* (starop.) — nadmierny.

³⁸przesadzony (starop.) — nadmiernie wypełniony.

³⁹bywali (tu forma lm: bywali) — doświadczony; por. wyraz pokr.: bywalec.

⁴⁰jako wielki — cały wielki.

⁴¹Mir (...) wypowiedział (starop.) — zerwał pokój. Obecnie „wypowiada się” wojnę; wówczas mówiono: wypowiadam pokój, opowiadam wojnę.

⁴²dostępować skały (starop.) — zbliżać się do skały.

⁴³spólny skarb (starop.) — wspólny skarb; chodzi tu o skarb państwowy utworzony z podatków.

⁴⁴pospolity (starop.) — powszechny; por. wyraz pokrewny: rzeczpospolita.

⁴⁵żądze (starop. D. lp) — żądzę.

⁴⁶piieszczota* (starop.) — wygodnictwo, zniewieściałość.

⁴⁷jachać (starop.) — jechać.

Lepiej kufła świadomy⁴⁸ albo kart pisanych⁴⁹,
Każesz li dać, i kostek, prawem zakazanych.

Więc ojciec krzywo przysiągł, wydarł sąsiadowi,
Gotując niegodnemu spadek potomkowi:
I przybywa-ć mu⁵⁰ rzkomo⁵¹, ale nie wiem czemu,
Zawždy na czymści schodzi państwu niesporemu⁵².

*Pieśń II*⁵³

Serce roście patrząc⁵⁴ na te czasy!
Mało przed tym⁵⁵ gołe były lasy,
Śnieg na ziemi wysszej⁵⁶ łokcia leżał⁵⁷,
A po rzekach wóz nacięższy zbieżał⁵⁸.

Teraz drzewa liście na sie wzięły,
Polne łąki pięknie zakwitnęły;
Lody zeszyły, a po czystej wodzie
Idą statki i ciosane łodzie.

Teraz prawie⁵⁹ świat sie wszystek śmieje,
Zboża wstały, wiatr zachodny wieje;
Ptacy sobie gniazda omyślają⁶⁰,
A przede dniem śpiewać poczynają.

Ale to grunt wesela prawego⁶¹,
Kiedy człowiek sumnienia całego⁶²
Ani czuje w sercu żadnej wady,
Przecz⁶³ by sie miał wstydać swojej rady⁶⁴.

Temu wina nie trzeba przylewać
Ani grać na lutni, ani śpiewać;
Będzie wesół, byś chciał, i o wodzie,
Bo sie czuje prawie na swobodzie⁶⁵.

Ale kogo gryzie mól zakryty,
Nie idzie mu w smak obiad obfity;

---

⁴⁸*kufła świadomy* — znający się na kufku, czyli na picciu alkoholu.

⁴⁹*karty pisane* — malowane, służące do gry.

⁵⁰*przybywa-ć mu* — przybywa ci mu, czyli: bogaci się.

⁵¹*rzkomo* (starop.) — rzekomo, pozornie.

⁵²*Zawždy na czymści schodzi państwu niesporemu* (starop.) — zawsze czegoś brakuje majątkowi, którego nie przybywa (inne rozumienie: zawsze czegoś brak, by zostać prawdziwym panem).

⁵³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁴*serce roście patrząc* — serce rośnie, gdy się patrzy (inne znaczenie daw. imiesłowu).

⁵⁵*mało przed tym* (starop.) — niedawno.

⁵⁶*wysszej* — wyżej.

⁵⁷*Śnieg (...) wysszej łokcia leżał* — warstwa śniegu była grubsza niż na łokieć, tj. ok. 60 cm.

⁵⁸*zbieżał* (starop.) — przejechał.

⁵⁹*prawie* (starop.) — naprawdę, prawdziwie.

⁶⁰*omyślać* (starop.; tu forma 3 os. lm: omyślają) — obmyślać, projektować.

⁶¹*grunt wesela prawego* — podstawa prawdziwej radości.

⁶²*Kiedy człowiek sumnienia całego* — kiedy człowiek ma czyste sumienie.

⁶³*przecz* (starop.) — dlaczego.

⁶⁴*rada* — myśl, postanowienie, zamiar.

⁶⁵*na swobodzie* — tu: wolny od trosk.

Żadna go pieśń, żaden głos nie ruszy,
Wszystko idzie na wiatr mimo uszy.

Dobra myśli, której nie przywabi,
Choć kto ściany drogo ujedwabi,
Nie gardź moim chłodnikiem chróścianym⁶⁶,
A bądź ze mną, z trzeźwym i z pijanym!

*Pieśń III*⁶⁷

Dzbanie mój pisany⁶⁸,
Dzbanie polewany,
Bądź płacz, bądź żarty, bądź gorące wojny,
Bądź miłość niesiesz albo sen spokojny,

Jakokolwiek⁶⁹ zwano
Wino, co w cię lano,
Przymkni się⁷⁰ do nas a daj się nachylić,
Chciałbym twym darem gości swych posilić.

I ten cię nie minie,
Choć kto mądrym słynie;
Pijali przedtym i filozofowie,
A przedsię⁷¹ mieli spełna⁷² rozum w głowie.

Ty zmiękczysz⁷³ każdego,
Nastateczniejszego⁷⁴;
Ty mądrych sprawy i tajemną radę⁷⁵
Na świat wydawasz przez twą cichą zdradę.

Ty cieszysz nadzieją
Serca, które mdleją;
Ty ubogiemu przyprawujesz rogi,
Że mu ani król, ani hetman srogi.

Trzymaj się na mocy,
Bo cię całej nocy
Z rąk nie wypuścim, aż dzień, jako trzeba,
Gwiazdy rozpędzi co do jednej z nieba.

---

⁶⁶*chłodnik chróściany* — altana z gałęzi.

⁶⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁸*pisany* (starop.) — malowany, wzorzysty.

⁶⁹*jakokolwiek* — wszystko jedno jak.

⁷⁰*przymkni się* (starop.) — przybliź się.

⁷¹*przedsię* (starop.) — mimo to.

⁷²*spełna* (starop.) — w całości.

⁷³*zmiękczyć* — sprawić, że ktoś stanie się skłonny do ustępstw.

⁷⁴*nastateczniejszy* — najbardziej stały, poważny.

⁷⁵*tajemna rada* — tajne zamysły.

Pieśń IV⁷⁶

Złota to strzała⁷⁷ i krom wszego⁷⁸ jadu była,
Którą mię niepochybna⁷⁹ Miłość ugodziła.
Bo ja w swym miłowaniu troski nie znajduję,
Owszem, radość na sercu niewymowną czuję.

Nie to niewola służyć, ale służyć temu,
Kto twych posług niewdzięczzen, to sie nawięszemu
Nieszczęściu równa; tobie dzięki bądź, Miłości,
Iżeś mię uchowała takowej żalości.

Ma to twarz twoja, panno wszech piękniejsza, w sobie,
Że człowiek rad i nierad musi służyć tobie.
Ale to zaś niosą tve święte obyczaje,
Że, by⁸⁰ kto mógł być wolen, raczej ci sie daje.

Chciałbym tak być szczęśliwy i życzyłbym sobie,
Abych już tę na wieki łaskę znał po tobie⁸¹;
A bodaj ta wdzięczna⁸² twarz odmiany nie znała,
Byś dobrze i Sybillę laty przerównała⁸³.

Pieśń V⁸⁴

Kto ma swego chleba,
Ile człeku trzeba,
Może nic nie dbać o wielkie dochody,
O wsi, o miasta i wysokie grody.

To pan, zdaniem moim,
Kto przestał na swoim;
Kto więcej szuka, jawnie to znać daje
Sam na sie, że mu jeszcze nie dostaje⁸⁵.

Siła⁸⁶ posiadł włości,
Kto ujął chciwości⁸⁷;
Trudniej to przyjdzie niż Turki zhołdować
Albo waleczne Tatary wojować.

⁷⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷⁷Złota to strzała (...) była — w mit. gr. złota i ostra strzała Amora wzbudzała miłość, a tępa strzała gasiła miłość.

⁷⁸krom wszego (starop.) — bez żadnego.

⁷⁹niepochybny (starop.) — nie chybiający celu.

⁸⁰by (starop.) — choćby.

⁸¹znał po tobie — doznał od ciebie.

⁸²wdzięczny* (starop.) — miły.

⁸³Byś dobrze i Sybillę laty przerównała — choćbyś nawet przewyższyła wiekiem Sybillę (starożytną wieszczkę słynną z długowieczności).

⁸⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁸⁵nie dostawać (starop.) — brakować.

⁸⁶siła (starop.) — dużo.

⁸⁷ujął chciwości — poskromił chciwość.

Mocą wiele świata
Wziął za krótkie lata
Król macedoński⁸⁸, lecz mu się tak zdało,
Że nań samego świat był jeden mały.

Cóż pomoże zbroja
Albo władza twoja?
Serca nie zlecą żadne złotogłowy,
Żadny skarb troski nie wybije z głowy.

Więc śmierć nieużyta⁸⁹
Ta za gardło chwyta
Bogate pany jako proste sługi,
Ani zborguje, byś wyciągnął długi⁹⁰.

Lecz przedsię⁹¹ człowiecza
Wszystka o tym piecza⁹²,
Aby ku złotu złota przybywało;
Bo, by nawięcej, łakomemu mały.

Wszystko to zostanie
Po twej śmierci, panie;
A coś ty zebrał przez ten czas łakomie,
To się zostoi⁹³, nie wiem w czym domie.

Sklep⁹⁴ ten niedobyty⁹⁵
Puści prędko nity⁹⁶;
A winem, co się ty frasujesz o nie,
Będzie zamaczał potomek twój konie.

Pieśń VI⁹⁷98

Acz mię twa droga⁹⁹, miła, barzo boli,
Nie chcę cię trzymać przeciw twojej woli;
Z mej strony bodaj wszystko dobre miała,
Kędy się kolwiek będziesz obracała.

Lecz sama widzisz, jakie wiatry wstają,
Jakie po niebie chmury się mieszają.
Ja wiem, co umie morze i szalony
Wicher, na wody słone uniesiony.

⁸⁸Król macedoński — Aleksander Wielki (356–323 r. p.n.e.), król macedoński, w kolejnych wyprawach zajął Persję, Egipt, Babilon i wiele innych ziem. Symbol wodza nieustraszonego i chciwego wciąż nowych zdobyczy.

⁸⁹nieużyty (starop.) — nieubłagany.

⁹⁰Ani zborguje, byś wyciągnął długi — nie poczeka, aż ściągniesz należności od dłużników.

⁹¹przedsię (starop.) — przecież.

⁹²piecza (daw.) — staranie (o coś).

⁹³zostoi — ostanie się, zostanie.

⁹⁴sklep (starop.) — piwnica.

⁹⁵niedobyty (starop.) — nie do zdobycia.

⁹⁶Puści (...) nity — rozpadnie się, nie przetrwa; nity: gwoździe.

⁹⁷Ks. I, Pieśń VI — Pieśń jest parafrazą ody Horacego (zob. Carmina III 27, w. 13–64) noszącej tytuł *Ad Galateam* (*Do Galatei*).

⁹⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁹⁹droga — tu: podróż, wyjazd.

Niech żony srogich pohańców¹⁰⁰ i dzieci
Doświadczą, jakim pędem wicher leci
Morze mieszając: huczą srogie wały,
A brzeżne w gruncie¹⁰¹ wzdrygają się skały.

Takci się biednej Europie¹⁰² dostało,
Jeno że wołu chciała przysieść mało¹⁰³,
Bo się z nienagłą przymknął¹⁰⁴ z nią ku wodzie,
Potym jak płynie, tak płynie bez łodzie.

A ta dopiero złąka się nieboga,
Gdzie pojźrzy, zewsząd morze, zewsząd trwoga;
Brzegu nie widać, przewoźnik niepewny,
Strach serce ujął, a w oczu płacz rzewny.

A gdy do sławnej Krety przy płynęła,
Z wielkiej tesknicy włosy targać ją,
Skarżąc się z płaczem: «Ojczy mój łaskawy,
Któregom zbyła¹⁰⁵ prze me głupie sprawy¹⁰⁶.

Com ja tu miała czynić w tej krainie?
Mało jest jedna śmierć panińskiej winie.
Ale na jawiż płaczę swej lekkości¹⁰⁷?
Czy mię pokusa ludzi krom winności¹⁰⁸,

Która przez wrota kościane¹⁰⁹ wychodzi,
A na człowieka sny dziwne przywodzi?
Lepiej li było przez morze się pławić
Czy nad polnemi kwiatkami się bawić?

By¹¹⁰ mi się teraz dostał jako w ręce
On wół bezecny, byłby w takiej męce,
Żeby mu ze łba musiały spaść rogi,
Chociaż był u mnie niedawno tak drogi.

Nie miałam wstydu, dom swój opuszczając,
I teraz nie mam, śmierci odkładając;
Boże mój, jeśli słyszysz prośbę moję,
Niechaj dziś nago w pośrodku lwów stoję.

Pierwej niż pleśnią piękna twarz przypadnie¹¹¹
I zupełnemu¹¹² ciału krasa¹¹³ spadnie,
Niechaj mię wilcy pożrą w tej gładkości,
A po pustyniach rozniosą me kości»

¹⁰⁰*pobaniec* — poganin, niechrześcijanin; tu: chodzi o Turków i Tatarów.

¹⁰¹*w gruncie* — od podstaw.

¹⁰²*biednej Europie* — w mit. gr. królowa Europa została porwana przez Jowisza, który przybrał postać byka (u Kochanowskiego woła).

¹⁰³*wołu chciała przysieść mało* (starop.) — chciała na krótko usiąść na wołu.

¹⁰⁴*się z nienagłą przymknął* (starop.) — powoli się zbliżył.

¹⁰⁵*zbyć* (starop.) — stracić.

¹⁰⁶*sprawy* (starop.) — uczynki.

¹⁰⁷*na jawiż płaczę swej lekkości* — na jawie oplakuję swą lekkomyślność (w niektórych komentarzach: hańbę).

¹⁰⁸*krom winności* (starop.) — bez winy.

¹⁰⁹*wrota kościane* — w mit. gr. i rzym. istnieją dwie bramy poprzez które sny wychodzą z podziemia; złudne sny przechodzą przez bramę z kości słoniowej, a sny prawdziwe przez bramę z rogu.

¹¹⁰*by* (starop.) — gdyby.

¹¹¹*przypadnie* — pokryje się.

¹¹²*zpełnemu* — pełnemu, jędrnemu (w niektórych komentarzach: doskonałemu).

¹¹³*krasa* (daw.) — piękność.

Nikczemna dziewczko — ojciec ci przyciska¹¹⁴ —
Czemu nie umrzesz? Strzyma cię ta niska
Jedlina i pas¹¹⁵ zaniesiony w cale¹¹⁶;
A jeślić miłsza śmierć na ostrej skale,

Daj się w moc wiatrom a skocz z góry śmieie,
Niżbyś wolała siedzieć u kądziele,
Królewska dziewczka, i być w ręce dana
Srogiej pogance, winna bywszy¹¹⁷ pana.

*Pieśń VII*¹¹⁸119

Trudna rada w tej mierze¹²⁰, przyjdzie się rozjechać,
A przez ten czas wesela i lutnie zaniechać.
Wszystka moja dobra myśl¹²¹ z tobą precz odchodzi,
A z tego mię więzienia nikt nie wyswobodzi,
Dokąd cię zaś nie ujrzę, pani wszech piękniejsza,
Co ich kolwiek¹²² przyniosła chwila terazniejsza.

Już mi z myśli wypadły te obecne twarży;
Twoje nadobne lice jest podobne zarzy¹²³,
Która nad wielkim morzem rano się czerwieni,
A z nienagła¹²⁴ ciemności nocne w światłość mieni;
Przed nią gwiazdy drobniejsze po jednej znikają
I tak już przyszłej nocy nieznacznie¹²⁵ czekają.

Takaś ty w oczu moich; szczęśliwa to droga,
Po której chodzić będzie tak udatna noga;
Zajrzę¹²⁶ wam, gęste lasy i wysokie skały,
Że przede mną będziecie taką rozkosz miały:
Usłyszycie wdzięczny¹²⁷ głos i przyjemne słowa,
Po których sobie teskni biedna moja głowa.

Lubeż moje wesele, lubeż me biesiady!
Mnie podobno już prózno szukać inszej rady,
Jeno smutnego serca podpierać nadzieją;
W nadzieję ludzie orzą i w nadzieję sięją.
A ty tak srogą nie bądź ani mię tym karzy,
Bych długo nie miał widzieć twojej pięknej twarży.

¹¹⁴ci przyciska — nalega, naciska na ciebie.

¹¹⁵Strzyma cię (...) Jedlina i pas — utrzyma cię jedlina i przepaska (odwołanie do znanych z antyku sposobów popełniania samobójstwa przez kobiety).

¹¹⁶w cale (starop.) — w całości.

¹¹⁷winna bywszy — tu: będąc godna.

¹¹⁸Ks. I, Pieśń VII — pieśń oparta na motywach z poezji Petrarke, a także elegików rzym. (Propercjusza, Tibullusa, Owidiusza).

¹¹⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹²⁰w tej mierze — w tej sytuacji.

¹²¹dobra myśl — pogoda ducha, wesołość.

¹²²wszech piękniejsza / Co ich kolwiek... — piękniejsza od wszystkich, co ich...

¹²³zarza (starop.) — zorza.

¹²⁴z nienagła (starop.) — stopniowo.

¹²⁵nieznacznie* (starop.) — będąc niewidoczne.

¹²⁶zajrzęć (daw.) — zazdrościć.

¹²⁷wdzięczny* (starop.) — miły.

Pieśń VIII¹²⁸¹²⁹

Gdziekolwiek jest, Bożec pošli¹³⁰ dobrą godzinę;
Jaciem twój był jako żywo¹³¹, i twoim zginę.
Tak to Bóg przejrzał od wieku¹³²; a nie żałuję,
Bo w tobie więcej niż we stu inszych znajduję.

Nie tylkoś nad insze gładszą się urodziła,
Aleś i zwyczajmi twarzy nic nie zelżyła¹³³;
A jako wdzięcznie szmarakiem złoto sie dwoi¹³⁴,
Tak tej szlachetnej duszy w tym ciele przystoi.

Szczęśliwy ja człowiek, bych mógł¹³⁵ tak użyć tego,
Jakobych się nie omylił, co jest lepszego;
Lecz jako na błędnym¹³⁶ morzu, nie tam, gdzie chcemy,
Ale gdzie nas wiatry niosą, płynąć musimy.

Jednak albo miłość zmyśla sny sama sobie,
Albo i ty nie chcesz, bych miał zwętpić o tobie.
Ta nadzieja świat mi słodzi; a bych inaczej
Doznać miał (uchowaj, Panie), umarłbym raczej.

Pieśń IX¹³⁷

Chcemy sobie być radzi¹³⁸?
Rozkaż, panie, czeladzi,
Niechaj na stół dobrego wina przynaszają,
A przy tym w złote gęśli¹³⁹ albo w lutni¹⁴⁰ grają.

Kto tak mądry, że zgadnie,
Co nań jutro przypadnie?
Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba,
Kiedy się człowiek troszcze więcej, niżli trzeba.

Szafuj gotowym¹⁴¹ bacznie;
Ostatek, jako zacnie,

¹²⁸Ks. 1, Pieśń VIII — Pieśń oparta na motywach z rzym. elegii miłosnej (Propercjusz), a także poezji Petrarki.

¹²⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹³⁰*Bożec pošli* (starop.) — niech ci Bóg ześle.

¹³¹*jako żywo* (starop.) — zawsze, póki żyję.

¹³²*przejrzał od wieku* — przewidział, postanowił, przeznaczył przed wiekami.

¹³³*zwyczajmi twarzy nic nie zelżyła* — nie przyniosła ujmy.

¹³⁴*szmarakiem złoto sie dwoi* — dzięki szmaragdowi oprawionemu w złoto podwaja ono swą piękność lub wartość (podobnie ciało zyskuje dzięki pięknej duszy; zob. w. 8).

¹³⁵*Szczęśliwy ja człowiek, bych mógł...* — Jestem szczęśliwym człowiekiem! Obym mógł...

¹³⁶*błądny* — taki, po którym się błądzi.

¹³⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹³⁸*sobie być radzi* — zabawić się, weselić się wspólnie.

¹³⁹*gęśli* (a. *gęśle*) — instrument smyczkowy, zazwyczaj dwu- lub trzystrunowy, rodzaj prymitywnych skrzypiec w kształcie owalnego pudła z krótką szyjką.

¹⁴⁰*lutnia* (tu daw. forma B. lp: lutnią; dziś: lutnię) — instrument szarpany, posiadający od 6 do 16 strun, znany od starożytności, w renesansie również symbol sztuki poetyckiej.

¹⁴¹*szafuj gotowym* — rozporządzaj tym, co posiadasz; może w znaczeniu: pieniędzmi (por. wyraz pokrewny: gotówka).

Tak Fortuna¹⁴² niech kona¹⁴³: raczy li łaskawie,
Raczy li też inaczej; my siedziem w jej prawie¹⁴⁴.

U Fortuny to snadnie¹⁴⁵,
Że kto stojąc¹⁴⁶ upadnie;
A który był dopiero u niej pod nogami,
Patrzajże go po chwili, a on gardzi nami.

Wszystko sie dziwnie plecie
Na tym tu biednym świecie;
A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić,
I zginie, a nie będzie umiał w to ugodzić.

Próżno ma mieć na pieczy
Śmiertelny wieczne rzeczy;
Dosyć na tym, kiedy wie, że go to nie minie,
Co z przejrzenia¹⁴⁷ Pańskiego od wieku mu płynie.

A nigdy nie zabłądzi,
Kto tak umysł narządzi,
Jakoby umiał szczęście i nieszczęście znosić,
Temu mężnie wytrzymać, w owym sie nie wznosić.

Chwałę szczęście stateczne¹⁴⁸;
Nie chce li też być wieczne,
Spuszczę¹⁴⁹, com wziął, a w cnotę własną sie ogarnę
I uczciwej chudoby¹⁵⁰ bez posagu pragnę.

Nie umiem ja, gdy w żagle
Uderzą wiatry nagle,
Krzyżem padać i świętych przenajdować¹⁵¹ dary,
Aby łakomej wodzie tureckie towary

Bogactwa nie przydały
Wpadwszy gdzie między skały;
Tam ja bezpiecznym sercem¹⁵² i pełen otuchy
W równej fuście¹⁵³ popłynę przez morskie rozruchy.

---

¹⁴²Fortuna — rzym. bogini ślepego przypadku. Przedstawiano ją z rogiem obfitości, trzymającą ster (była sternikiem życia ludzkiego), zazwyczaj ślepą. Motyw Fortuny odgrywał niezwykle ważną rolę w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego.

¹⁴³niech kona — tu: niech dokona; niech doprowadzi do skutku.

¹⁴⁴siedziem w jej prawie (starop.) — podlegamy jej prawom, znajdujemy się pod jej władzą.

¹⁴⁵snadnie (starop.) — łatwo.

¹⁴⁶stojąc (starop. forma imiesł.) — stojący.

¹⁴⁷z przejrzenia (starop.) — z postanowienia, z przeznaczenia.

¹⁴⁸szczęście stateczne (starop.) — niezmienny los.

¹⁴⁹spuścić (tu forma 1 os. lp cz. przysz.: spuszczyć) — tu: oddać.

¹⁵⁰chudoba (starop.) — skromny dobytek, ubóstwo.

¹⁵¹przenajdować — zjednywać.

¹⁵²bezpiecznym sercem (starop.) — z sercem wolnym od obaw, z poczuciem bezpieczeństwa.

¹⁵³W równej fuście — w niewielkim okręcie.

Pieśń X¹⁵⁴155

Kto mi dał skrzydła, kto mię odział pióry¹⁵⁶
I tak wysoko postawił, że z góry
Wszystek świat widzę, a sam, jako trzeba,
Tykam się nieba?

To li jest ogień on nieugaszony
Złotego słońca, które, nieskończony
Bieg bieżąc, wrotne¹⁵⁷ od początku świata
Prowadzi lata?

To li jest on krąg odmiennej światłości¹⁵⁸,
Wódz gwiazd różlicznych i sprawca żyzności¹⁵⁹?
Słyszę głos wdzięczny; prze Bóg, a na jawi,
Czy mię sen bawi¹⁶⁰?

Tu, widzę, ani ciemne mgły dochodzą,
Ani śnieg, ani zimne grady szkodzą;
Wieczna pogoda, dzień na wszystkie strony
Trwa nieskończony.

Godne pałace Twojej wielmożności,
Panie, a jakiej cnota dostojności,
Widzę na oko, bowiem wedle Ciebie
Ma miejsce w niebie.

Kto by cię nie znał, Lechu Słowianinie¹⁶¹,
Któryś napierwej zasiadł w tej krainie
I opanował męstwem swoim mocne
Brzegi północne?

Kroka¹⁶² patrz, jako siedząc tak wysoko,
Przed się ku miastu swemu skłania oko;
Wandę wydawa ubiór, bo z postawy
Zda się mąż prawy.

Tu i fortelny Przemysł¹⁶³ jest wniesiony,
I ten, co dostał trefunkiem korony¹⁶⁴,
Dożrzawszy zdrady, gdzie koń prędkonogi
Biegł zawód drogi¹⁶⁵.

¹⁵⁴Ks. 1, Pieśń X — początek pieśni jest parafrazą ody Horacego (Carmina II 20) noszącej tytuł *Ad Maecenatem* (*Do Mecenasu*); parafraza całości — Ks. 2, Pieśń XXIII; por. też Carmina I 12.

¹⁵⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹⁵⁶odział pióry — pokryć piórami.

¹⁵⁷wrotny — wracający.

¹⁵⁸krąg odmiennej światłości — przen. księżyc.

¹⁵⁹sprawca żyzności — Diana, bogini księżyca, była też boginią płodności i urodzaju.

¹⁶⁰prze Bóg, a na jawi, / Czy mię sen bawi? (starop.) — na Boga, czy to jawa, czy też zwodził mnie sen?

¹⁶¹Lech Słowianin — nawiązanie do legendarnego władcy Polski umieszczonego tu w niebie.

¹⁶²Krok — Krak, Krakus, legendarny założyciel Krakowa.

¹⁶³fortelny Przemysł — przebiegły Przemysław (Lestko I), przedhistoryczny polski książę, według legendy pokonał wojska Aleksandra Wielkiego umieszczając na drzewach malowane tarcze, ku którym zwabił żołnierzy wroga.

¹⁶⁴ten, co dostał trefunkiem korony — Lestko II wygrał wyścig jeździecki po koronę, mimo że jego przeciwnik wyłożył trasę biegu żelaznymi kolcami.

¹⁶⁵Biegł zawód drogi — biegł w zawody o cenną (drogą) rzecz.

Bóg fałszu nie chce; a jako miłuje
Sprawiedliwego, Piast i dziś to czuje,
Bo mieszka w niebie, a jego cne plemię
Rządziło ziemię.

Zemowit¹⁶⁶ stoi wedla ojca prawie,
Z drugimi równo: ty wysszej, Mieclawie¹⁶⁷,
Którego sprawą chrześcijański zakon¹⁶⁸
Podan Polakom.

Tuż po nim widzę mężne Bolesławy¹⁶⁹,
Prze których dzielność i stateczne sprawy
Polska szeroko swych granic pomknęła
I serce wzięła¹⁷⁰.

W teźże jest liczbie on zakonnik święty¹⁷¹,
Z cieniów klasztornych na królestwo wzięty.
Są dwa Leszczkowie¹⁷²; jest król wzrostem mały,
Ale mąż śmiały¹⁷³.

Widzę Jagiełła i dwu Kazimierzu¹⁷⁴
Dobrych tak w boju, jako i w przymierzu;
Widzę i ciebie, gwiaździe równym prawie,
Cny Władysławie¹⁷⁵.

Tu teź jest Olbracht; król serca wielkiego;
Tuż z Aleksandrem Sygmunt¹⁷⁶, za którego
Polska zakwitła, a po długim boju
Wytchła w pokoju.

Szlachetne dusze, które swej dzielności
Macie zapłatę niebieskie radości,
Życzcie ojczyźnie, aby wam rodziła
Podobnych siła.

A ten, co po was¹⁷⁷ dziś państwo sprawuje,
Niechaj fortunnie i zdrów nam panuje;
A zwierzonego nie wzdawa opieku¹⁷⁸,
Aż pełen wieku!

---

¹⁶⁶Zemowit — Siemowit, syn Piasta, legendarnego założyciela dynastii.

¹⁶⁷Mieclaw — chodzi o Mieszka I.

¹⁶⁸zakon (daw.) — prawo.

¹⁶⁹mężne Bolesławy — chodzi o Bolesława Chrobrego i Krzywoustego, może również Śmiałego.

¹⁷⁰serce wzięła — nabrała serca, odwagi.

¹⁷¹zakonnik święty — Kazimierz I Odnowiciel, zwany też Mniczem.

¹⁷²dwa Leszczkowie — dwóch Leszków: Leszek Biały i Leszek Czarny.

¹⁷³król wzrostem mały — Władysław Łokietek.

¹⁷⁴dwu Kazimierzu (daw. forma B.) — dwóch Kazimierzów: Kazimierza Wielkiego i Kazimierza Jagiellończyka.

¹⁷⁵Władysław — chodzi o Władysława Warneńczyka.

¹⁷⁶Sygmunt — Zygmunt (Zygmunt I Stary).

¹⁷⁷ten, co po was — następca tronu, Zygmunt II August.

¹⁷⁸Niechaj (...) zwierzonego nie wzdawa opieku — niech nie oddaje powierzonej mu odpowiedzialności.

Pieśń XI¹⁷⁹180

Stronisz przede mną, Neto¹⁸¹ nie tykana¹⁸²,
By więc sarneczka, kiedy obląkana¹⁸³
Macierze szuka po górach ustronnych¹⁸⁴,
Nie bez bojaźni i postrachów płonnych¹⁸⁵.

Bo by sie namniej na drzewie wzięły
Powiewne listki, by namniej ruszyły
Jaszczórki krzakiem, ta sie dusza złąknie,
Aż od bojaźni na ziemi przyklęknie.

Lecz ja nie jako niedźwiedź albo mściwa
Myślę cię drapać lwica popędliwa;
Przestań też kiedy¹⁸⁶ za macierzą chodzić,
Już się ty możesz mężowi przygodzić¹⁸⁷.

Pieśń XII¹⁸⁸

Muszę wyznać, bo sie już nie masz na co chować:
Nigdy bych był nie wierzył, bych tak miał żałować,
Tego zwłaszcza, co nigdy mym własnym nie było;
Po prawdzie mi nieprawie¹⁸⁹ źle serce tuszyło¹⁹⁰.

Aleciem barzo nagle wypadł z tej nadzieje,
A mojej sie przygodzie nieprzyjaciel śmieje.
Kto drugi ma bez prace, o co snadź¹⁹¹ dbał mało,
A mnie za me staranie złe szczęście¹⁹² potkało.

Samem swą własną ręką tę winnicę¹⁹³ grodził,
Aby jej był ani zwierz, ani zły ptak szkodził;
Polewałem, żeby jej słońce nie suszyło,
Nakrywałem, żeby jej zimno nie mroziło.

A kiedy mię najlepsze miały potkać gody¹⁹⁴,
Nie wiem, co za zły człowiek oberwał jagody.

¹⁷⁹Ks. 1, Pieśń XI — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina I 23) noszącej tytuł *Ad Chloen meretricem fugientem se* (*Do hetery Chloe stroniącej od poety*).

¹⁸⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹⁸¹Neto — Neta to dawne zdrobnienie od Agnieszka; u Horacego: Chloe.

¹⁸²nie tykana — pozostająca dziewicą.

¹⁸³obląkany* (starop.) — zabłąkany.

¹⁸⁴ustronny — odludny, niedostępny.

¹⁸⁵postrachy płonne — nieuzasadniony strach.

¹⁸⁶kiedy — tu: w końcu.

¹⁸⁷się (...) przygodzić (starop.) — przydać się.

¹⁸⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹⁸⁹nieprawie (starop.) — nie bardzo, niezupełnie.

¹⁹⁰tuszyć (starop.) — spodziewać się, przeczuwać.

¹⁹¹snadź (starop.) — może, chyba.

¹⁹²złe szczęście — zły los.

¹⁹³winnica — tu: alegoria kobiety, ciała kobiecego.

¹⁹⁴gody — tu: szczęście.

I używa z rozkoszą, czego dostał snadnie¹⁹⁵,
A mnie, patrząc, jeno sie serce nie¹⁹⁶ rozpadnie.

Bodajże nie przechował¹⁹⁷; a bodaj poleżał!
Nie wiem, jako mię do gron tak pięknych ubieżał.
Ja sobie tak dobrych lat doczekać nie tuszę;
Podobno jako niedźwiedz łapę lizać muszę.

*Pieśń XIII*¹⁹⁸

O piękna nocy nad zwyczaj tych czasów¹⁹⁹,
Patrz na nas jasno wpośród tych tu lasów,
Gdzie jako pszczoły wkoło swego pana
Straż dzierzem niecąc ognie aż do rana.

Bodaj szczęśliwie tę drogę odprawił
I wszystko wedle myśli swojej sprawił
Pan świętobliwy²⁰⁰, któremu nie miała
Polska w dobroci równia²⁰¹, jako²⁰² wstała.

I już nam ma być ten pohaniec²⁰³ srogi,
Który niedawno padał nam pod nogi
Kiedy Starodub²⁰⁴, z gruntu wysadzony,
Pod miecz okrutny lud wydał zwierzony²⁰⁵?

Albo gdy pycha nie mogła pokorze
Wytrzymać stusu²⁰⁶, a w głębokie morze
Krwawy Niepr²⁰⁷ płynął miecąc na ostrowy²⁰⁸
Moskiewskie łupy i pobite głowy?

Prze Bóg, tychżesmy ojców dzieci? czyli
W tak krótkim wiekusmy sie wyrodzili?
Święty pokoju, tę masz wadę w sobie,
Że ludzie radzi zgnuśnieją przy tobie!

Więcej ci srebra i złota dziś mamy,
Więcej półmisków na stoły dawamy;
Co po tym? Kiedy siedziem jak na ledzie²⁰⁹,
A granic na nas lada kto ujedzie²¹⁰.

¹⁹⁵snadnie (starop.) — łatwo, bez trudu.

¹⁹⁶jeno (...) nie (starop.) — niemal.

¹⁹⁷przechować — tu: strawić (tj. przechować w żołądku).

¹⁹⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

¹⁹⁹nad zwyczaj tych czasów — inaczej niż zwykle (bywa) w tych czasach.

²⁰⁰Pan świętobliwy — król Zygmunt August.

²⁰¹równia (starop.) — równego.

²⁰²jako — od czas gdy.

²⁰³pohaniec — poganin (zob. Ks. 1, *Pieśń VII*, w. 9).

²⁰⁴Starodub — warownia zdobyta w roku 1535 przez Jana Tarnowskiego podczas walk z Moskwą.

²⁰⁵lud (...) zwierzony — powierzona sobie załogę.

²⁰⁶stus — cios, uderzenie. W strofie tej jest mowa prawdopodobnie o bitwie pod Orszą z roku 1514.

²⁰⁷Niepr — Dniepr.

²⁰⁸miecąc na ostrowy — miotając na wyspy.

²⁰⁹na ledzie (starop. N. lp) — na lodzie.

²¹⁰granic (...) ujedzie (starop.) — wtargnie w nasze granice.

Pieśń XIV²¹¹²¹²

Patrzaj, jako śnieg po górach się bieli,
Wiatry z północy²¹³ wstają,
Jeziora się ścinają,
Żorawie, czując zimę, precz lecieli.

Nam nie lza, jedno²¹⁴ patrzeć też swej rzeczy:
Niechaj dREW do komina,
Na stół przynoszą wina,
Ostatek niechaj Bóg ma na swej pieczy.

Przypadków dalszych żaden z nas nie zgadnie;
I próżno myśleć o tym,
Co z nami będzie potym;
W godzinie²¹⁵ wszystko Bóg wywróci snadnie²¹⁶.

Krótki wiek długiej nadzieje nie lubi.
Niechaj nie schodzi cało,
Coś się do rąk dostało²¹⁷;
Za to, co ma być, żaden ci nie ślubi²¹⁸.

Jeleniom nowe rogi wyrastają;
Nam, gdy raz młodość minie,
Już na wiek wiekóm ginie,
A zawždy²¹⁹ gorsze lata przypadają.

Pieśń XV²²⁰

Nie za staraniem ani prze mą sprawę²²¹,
Miła, po tobie znam taką postawę²²²;
Szukaj, jako chcesz, nie najdziesz przyczyny,
Chyba żeć miłszy podobno kto inny.

A ja co mam rzec? Nie chcę się przeciwzić;
Temu się jedno nie mogę wydziwić,
Skąd tę niestałość białogłowy mają,
Że się jako wiatr letni odmieniają.

²¹¹Ks. 1, Pieśń XIV — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina I 9) noszącej tytuł *Ad Thaliarchum* (*Do Taliarcha*).

²¹²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

²¹³z *pólnocy* — daw. ortografia; dziś: z północy.

²¹⁴*Nam nie lza, jedno* (starop.) — jedyne, co możemy zrobić to.

²¹⁵w *godzinie* — w jednej chwili.

²¹⁶*snadnie* (starop.) — łatwo, bez trudu.

²¹⁷*Niechaj nie schodzi cało, / Coś się do rąk dostało* — bierz, co ci wpadło w ręce.

²¹⁸*ślubić* — zaręczyć.

²¹⁹*zawždy* (starop.) — zawsze.

²²⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

²²¹*Nie za staraniem ani prze mą sprawę* — bez mojego udziału; nie wskutek moich starań.

²²²*po tobie znam taką postawę* — doznaję od ciebie takiego zachowania się.

Niedawne czasy, gdy mię poczytano²²³
W liczbę fortunnych i za tego miano,
Który mógł wszystko otrzymać u ciebie,
A mnie się zdało, że byłem wszystkim w niebie.

Dziś inne wiatry przeciwko mnie wieją,
Straciłem wszystko zaraz i z nadzieją;
Nie wiem, co mię za wiedźma osypała
I lichem²²⁴ zdradnych słów uczarowała.

Niech ci się, miła, wszystko dobre wodzi²²⁵,
Z kimkolwiek przestać twoje serce godzi;
Ale rozeznąć umiej przyjaciela,
A trudno naleźć masz²²⁶ jednego z wielu.

Nie dufaj temu, kto gładkość²²⁷ miłuje,
Bo ten na słabym gruncie się buduje:
Słońce jednak i padnie²²⁸, i wschodzi,
Nam zawsze²²⁹ z laty cokolwiek odchodzi.

A gdy czas przyjdzie ostatniej potrzebie²³⁰,
Ledwie się najdzie, kto ciało pogrzebie.
Takim ja chcę być przyjacielem tobie;
Lecz wolę, że ty płaczesz na moim grobie.

*Pieśń XVI*²³¹²³²

Królowi moc na poddane i zwierzchność dana,
A królowie zaś mają nad sobą Pana,
Który wszystkiemu światu sam rozkazuje,
Na ziemi i na niebie wiecznie króluje.

Nie wszyscy z jednym szczęściem na świat się rodzą:
Szerzej jedni niż drudzy swe płoty grodzą;
Ten ma wiele nad insze w zacności domu,
Ten dobrą sławą nie da naprzód nikomu²³³,

Za tym przyjaciół więcej. Śmierć sprawiedliwa
Jednakiego na wszystkie prawa używa.
Kto bądź, ten bądź²³⁴, na kogo los naprzód padnie,
Tak pana, jako sługę poima²³⁵ snadnie.

²²³poczytać — zaliczyć.

²²⁴liczo — nieszczęście (liczo to liczba nieparzysta; miała ona przynosić nieszczęście).

²²⁵dobre wodzi (starop.) — dobrze powodzi.

²²⁶trudno naleźć masz (starop.) — nie znajdziesz.

²²⁷gładkość (starop.) — piękno, uroda.

²²⁸padnie — zachodzi.

²²⁹zawsze (starop.) — zawsze.

²³⁰czas (...) ostatniej potrzebie — godzina śmierci.

²³¹Ks. 1, Pieśń XVI — pieśń jest parafrazą ody Horacego (zob. Carmina III 1, w. 5–48) noszącej tytuł *Ad chorum virginum et puerorum* (*Do chóru dziewcząt i chłopców*).

²³²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

²³³dobrą sławą nie da naprzód nikomu — nie da się wyprzedzić nikomu, gdy chodzi o dobre imię.

²³⁴кто bądź, ten bądź — wszystko jedno, kto.

²³⁵poima (starop. forma 3 os. lp, cz. przysz.) — pojmie, zabierze (por. imać się czego).

Komu zawždy nad szyją wisi miecz goły²³⁶,
Nie uczynią mu smaku przyprawne stoły,
Nie pomoże mu do snu słodkie śpiewanie;
Sen u prostaków przyjmie²³⁷ i złe posłanie.

Kto swą chciwość na tym, co dosyć, miarkuje²³⁸,
Tego ani burzliwe morze frasuje,
Ani ciężki grad, ani złe urodzaje,
Kiedy drzewo to ciepłu, to zimnu łąje.

Delfinowie swe morza ścieśnione czują,
Bowiem już i na wodzie zamki budują²³⁹:
Wszystka sie do roboty czeladź rzuciła
I sam pan, bo mu sie już ziemia sprzykrzyła.

Ale bojaźń i groza pana prowadzą
I z wysokich pałaców pchać sie²⁴⁰ nie dadzą;
Na okręt li budowny²⁴¹, na koń li wsiedzie,
Troska w okręcie, troska za siodłem będzie.

A jesli ani marmór serdecznej rany²⁴²,
Ani ulżą jedwabiem obite ściany,
Przec mam zajrzeć²⁴³ kosztownych pałaców komu,
A nie raczej w swym mieszkać ojczystym domu?

*Pieśń XVII*²⁴⁴²⁴⁵

Słońce już padło²⁴⁶, ciemna noc nadchodzi,
Nie wiem, co za głos uszu mych dochodzi;
Postoję mało²⁴⁷, a dowiem sie pewnie,
Dlaczego płacze ta pani tak rzewnie.

«Już to dziesiąte lato²⁴⁸ niebo toczy,
Jako me smutne zawsze płaczą oczy;
A dokąd mi sie miły mój nie wróci,
Żaden na świecie troski mej nie skróci.

Już wszyscy inszy nazad przyjechali,
Którzy nieszczęsnej Troje dobywali;

²³⁶*Komu zawždy nad szyją wisi miecz goły* — aluzja do miecza Damoklesa: Damokles, ulubieniec Dionizjosa, tyrana Syrakuz (405–367 r. p.n.e.), gdy zazdrościł władcy szczęśliwego losu został posadzony pod mieczem zawieszonym na końskim włosie, by mógł wczuć się w sytuację władcy w każdej chwili narażonego na nieszczęście.

²³⁷*sen przyjmie* — sprowadzi sen.

²³⁸*miarkować* (daw.) — ograniczać, powściągać.

²³⁹*na wodzie zamki budują* — jest to nawiązanie do metody budowania rzymskich willi; wprawdzie nie na morzu, ale na tamach czy kamiennych groblach wchodzących w morze (zob. też Ks. 1, *Pieśń I*).

²⁴⁰*pchać sie* — wypędzić się, wypchnąć się.

²⁴¹*budowny* — okazały, pięknie zbudowany.

²⁴²*serdeczna rana* — tu: niepokój, lęk.

²⁴³*przec mam zajrzeć* — dlaczego mam zazdrościć.

²⁴⁴Ks.1, *Pieśń XVII* — pieśń jest oparta na motywach listu Penelopy do Uliksesa z *Heroid* Owidiusza. Wprowadzająca strofa pierwsza jest oryginalna.

²⁴⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

²⁴⁶*Słońce (...) padło* — słońce zaszło; zapadło za horyzont.

²⁴⁷*mało* (starop.) — trochę.

²⁴⁸*lato* (daw.) — rok.

Jam tylko sama bez męża została:
Sroga Fortuna, ta mi go zajrzała²⁴⁹.

Bodaj był w ten czas, gdy do Sparty płynął,
Ten cudzołóżnik²⁵⁰ na morzu zaginął!
Uszłabych była²⁵¹ tej ciężkiej żalości,
Przed którą prawie²⁵² schną dziś moje kości²⁵³.

Jako ptak, kiedy towarzysza zbędzie²⁵⁴,
Nigdy na różdze²⁵⁵ zielonej nie siędzie,
A między bory i pustymi lasy
Sam jeden lata po swe wszystkie czasy²⁵⁶,

Tak ja, nieszczęsna, w jego niebytności
Muszę być zawždy²⁵⁷ w trosce i w żalości;
Chronię się ludzi²⁵⁸, sama nie wiem czemu,
Radam, gdy świadka nie mam płaczu swemu.

Bałam się zawždy, póki wojna trwała,
Alem wždy²⁵⁹ o nim, nieboga, słyszała;
Teraz nie wiedzieć, gdzie po świecie błądzi,
A wierne serce zawsze gorzej sądzi²⁶⁰.

Troszczą mię²⁶¹, smutną, srogie morskie wody,
Troszczą mię wiatry i złe niepogody,
Troszcze mię wszystko, cokolwiek być może;
Tobie go ja tam poruczam²⁶², mój Boże!

I to mi czasem na myśl więc przychodzi
(Bo łącno²⁶³, gdy chce, nieszczęście ugodzi),
Że moje serce próżno się frasuje,
A on podobno²⁶⁴ gdzie indziej miłuje.

Żleć by mi płacił moje życzliwości,
Bych miała doznać takiej niewdzięczności;
Bodajbych pierwwej ostatnie²⁶⁵ skonała,
Niżli nowiny takiej doczekała!

Aleć ja dufam jego szczerzej cnotcie,
Że mię nie będzie chciał mieć w tym kłopotcie;
Będzie pamiętał i statecznie chował
Miłość i wiarę, którą mi ślubował.

²⁴⁹Fortuna (...) zajrzała — los pozazdrościł.

²⁵⁰cudzołóżnik — chodzi tu o Parysa, który porwał Helenę, co stało się przyczyną wojny trojańskiej; z tej wojny wracał przez 10 lat Ulisses, na którego czeka skarżąca się tutaj Penelopa.

²⁵¹uszłabych była (starop.) — uniknęłabym.

²⁵²Przed którą prawie — z powodu której całkiem.

²⁵³schną dziś moje kości — zwrot przysłowiowy posiadający genezę biblijną, oznacza tęsknotę („usychanie” z tęsknoty), utratę sił z nią związaną.

²⁵⁴zbzyć (tu: 3 os. lp: zbędzie) — stracić.

²⁵⁵na różdze — na gałęzi.

²⁵⁶po swe wszystkie czasy — przez całe swoje życie.

²⁵⁷zawždy (starop.) — zawsze.

²⁵⁸chronię się ludzi — chronię się przed ludźmi.

²⁵⁹wždy (starop.) — przynajmniej.

²⁶⁰gorzej sądzić — spodziewa się czegoś złego.

²⁶¹troszczyć (starop.) — martwić, niepokoić, trapić; *troszczą mię*: trapią mnie.

²⁶²poruczać (starop.) — oddawać pod opiekę, polecać.

²⁶³łącno (starop.) — bez trudu, łatwo.

²⁶⁴podobno — być może.

²⁶⁵ostatnie (starop.) — ostatecznie.

Usilne²⁶⁶ wiatry, co morzem władacie,
Jesli też kiedy, co to miłość, znacie,
Dodajcie mu tak szczęśliwego biegu,
Że wrychle stanie²⁶⁷ na ojczystym brzegu».

Pieśń XVIII²⁶⁸

Czołem za cześć²⁶⁹, łaskawy mój panie sąsiedzie.
Boże nie daj u ciebie bywać na biesiedzie,
Każesz mi pić przedzięki²⁷⁰ twe przemierze²⁷¹ piwo,
Że do dna nie wypijam, patrzysz na mię krzywo.

Wszystkoć wadzi: być²⁷² na nos biedna mucha padła,
Miecesz głową i mniemasz, że cię do krwi zjadła;
Od stołu żenie każesz, fukasz na pacholki,
Wyciskałeś talerze, wyciskasz i stołki²⁷³.

Patrzaj, diable, że sie tu i gościom dostanie:
Gniewaj sie, jako raczysz, jeno nie bij, panie,
Bo ja w tym piwie twoim rozkoszy nie czuję;
Zdrowie rad mam od ciebie²⁷⁴, kufła nie przyjmuję.

Jeslić o sławę idzie, kto więcej pić może,
Dajęć przodek²⁷⁵ w tym męstwie; sam pójdę na łożę.
Już ty bądź tym rycerzem, co piwo usieczesz²⁷⁶;
Tego nie wiem, jesli²⁷⁷ przed chłopem nie ucieczesz.

Jesli też tak rozumiesz, żebyś mię czestował²⁷⁸,
Męczysz mię, nie czestujesz; tociem podziękował.
Chcesz mię uczcić? Dajże mi dobrą wolą²⁷⁹ w domu,
A niechaj po niewoli²⁸⁰ nie pełnię nikomu.

Próżno mi skwarnę²⁸¹ dawasz. Ja nie będę gonil²⁸²,
Bych też nabarziej piwa wczorajszego zronil²⁸³.
Wiem, żeby mię psi przedsię²⁸⁴ twoi pilnowali,
Bych sie układł, wnet by mi gębę ulizali.

²⁶⁶ *usilny* — tu: silny, natarczywy.

²⁶⁷ *że wrychle stanie* — żeby rychło (szybko) stanął.

²⁶⁸ W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

²⁶⁹ *Czołem za cześć* — zwrot oznaczający pożegnanie i podziękowanie (tutaj: za ucztę).

²⁷⁰ *przedzięki* (starop.) — wbrew mojej woli, gwałtem.

²⁷¹ *przemierzy* — wstrętny, budzący odrazę, obrzydliwy.

²⁷² *być* — by ci.

²⁷³ *Wyciskałeś talerze, wyciskasz (...) stołki* — rzucałeś talerzami, rzucasz stolkami.

²⁷⁴ *Zdrowie rad mam od ciebie* — z przyjemnością przyjmuję twój toast za zdrowie.

²⁷⁵ *Dajęć przodek* — przyznając ci pierwszeństwo.

²⁷⁶ *usiec* (tu: 2 os. lp cz. przysz.: usieczesz) — pokonać.

²⁷⁷ *jesli* — tu: czy.

²⁷⁸ *czestować* — okazywać cześć.

²⁷⁹ *dobra wola* (tu: daw. B. lp. dobrą wolą) — swoboda.

²⁸⁰ *po niewoli* — wbrew swojej woli.

²⁸¹ *skwarna* — środek wymiotny podawany ptakom myśliwskim.

²⁸² *Ja nie będę gonil* — w domyśle: jak ptak myśliwski, któremu podano skwarnę.

²⁸³ *piwa (...) zronil* — zwymiotował piwo.

²⁸⁴ *przedsię* — przecieź.

Alem prosto niemyśliw²⁸⁵. Ci sie na to godzą,
Co szperki niedopiekle²⁸⁶ i twardy ser głodzą²⁸⁷,
Co sobie gardła ostrzą na niewinne piwo
Rydzem, śledziem, ogórkiem; nie wiem, co im krzywo²⁸⁸.

I tak we łbie rozumu po trzeźwiu niewiele,
A ostatek chcą zalać w to miłe wesele.
Niech raczej nic nie będzie, ma li go być mało;
Rado by niebożatko z mozgu oszalało²⁸⁹.

Więc też wojna bez wici²⁹⁰: gospodarz sie wierci.
Porwoniście zabitej na ostatek śmierci²⁹¹!
Do tylam was rozwadzał²⁹², aż mi sie dostało;
Bijcie sie, póki chcecie, mnie tam na tym mało²⁹³.

Kufle lecą jako grad, a drugi już jęczy:
Wziął konwią, aż mu na łbie zostały obręczy.
Potym do arkabuzów²⁹⁴. A więc to biesiada?
Jesliście tak weseli, jakaż u was zwada?

Nazajutrz sie jedną; przedsię go nalewaj²⁹⁵,
A kto z niezadnym²⁹⁶ głosem, przed pany zaśpiewaj:
«Chciejże pomnieć, a dobrze baczyć, namilejsza!» «W czerwonej czapce chodził»²⁹⁷ zda
mi sie cudniejsza.

Usłyszysz tam pięć bassów, dwanaście dyszkantów²⁹⁸,
Sześć altów, ośm tenorów, dwanaście wagantów²⁹⁹,
Potym od melodyjej aż posną na stole,
Ali³⁰⁰ drudzy wołają: «Na dwór, na dwór wole!»

Bodajże wam smród w gębę, mili pijanice,
A trąd na twarz; bo żona lubi takie lice.
Krzywej nogi na starość, nieobrotnej szyje,
Krom kłątwy³⁰¹, kto będzie żyw, snadnie sie dopije³⁰².

²⁸⁵niemyśliw — nie lubiący polowania.

²⁸⁶szperki niedopiekle — niedopieczone kawałki wysmażonej słoniny (skwarki).

²⁸⁷głodzić (tu: 3 os. lm: głodzą) — tu: gryźć.

²⁸⁸co im krzywo — co im zawiniło.

²⁸⁹Rado by (...) z mozgu oszalało — na pewno zwariuje.

²⁹⁰bez wici — bez uprzedzenia.

²⁹¹Porwoniście (...) śmierci — niech was śmierć porwie.

²⁹²Do tylam was rozwadzał — Tak długo rodziłem was, bijących (wadzących) się.

²⁹³mnie tam na tym mało — mnie to nie obchodzi, mało mi na tym zależy.

²⁹⁴arkabuz — strzelba.

²⁹⁵go nalewaj — nalewaj piwa (czy też innego trunku).

²⁹⁶niezaden (starop.; tu N. lp: niezadnym) — niebrzydki.

²⁹⁷Chciejże pomnieć, a dobrze baczyć, namilejsza!; W czerwonej czapce chodził — tytuły pieśni popularnych w czasach Kochanowskiego.

²⁹⁸dyszkant — głos chłopięcy.

²⁹⁹wagant (od łac. *vago, vagare*: błądzić) — głos pośredni między altem i tenorem, „błądzący” po pijacku; opis całego tego chóru jest wyraźnie groteskowy.

³⁰⁰ali (starop.) — tymczasem.

³⁰¹krom kłątwy — bez przekleństwa.

³⁰²snadnie sie dopije — łatwo (skutecznie) się upije.

Pieśń XIX³⁰³

Żal mi cię, niebogo,
Że nie masz nikogo,
Co by cię przestrzegł; słuchaj ale mało³⁰⁴,
A potym uczyni, coć sie będzie zdało.

Bodaj sie przepadło
To twoje zwierciadło:
Bo tobą szali, a ty sie nie czujesz³⁰⁵,
Dawno sie nie swej twarzy przypatrujesz.

Popatrz miedzy szoty
prawdziwszej roboty³⁰⁶:
Ujrzyysz tam i pleć³⁰⁷ chropawą, i zęby
Nieprawie³⁰⁸ białe, jeno uchyl gęby³⁰⁹.

Więc i lat tak snadnie³¹⁰
Mamka-ć nie ukradnie³¹¹;
Bo łączno zliczysz pod oczyma karby³¹²,
Tego nie zetrą i weneckie farby³¹³.

Aż sie za cię wstydzę,
Gdy cię w tańcu widzę.
Ano wiem, czemuś mi sie nie udała³¹⁴:
Prosto jakobyś młodym przyganiała³¹⁵.

Takżeć i te stroje
Jakoby nie twoje;
Tyś sie ubrała prawie wedle świata,
A to za krzywdę biorą twoje lata³¹⁶.

Nie przeciw sie³¹⁷ Zosi,
Bo tę miłość nosi,
Że musi skakać jako sarna w lesie;
A nie sromota, co komu czas niesie.

Tobie na tve lata
Czas poprzestać świata³¹⁸;

³⁰³Ks. 1, Pieśń XIX — pieśń zawiera motywy z licznych utworów Horacego (*Carmina I 25, III 15, IV 13*; epody 8 i 12).

³⁰⁴*ale mało* — choć przez chwilę.

³⁰⁵*tobą szali, a ty sie nie czujesz* — oszukuje cię, a ty nie dostrzegasz, jak jest z tobą naprawdę.

³⁰⁶*Popatrz miedzy szoty prawdziwszej roboty* — poszukaj miedzy kupcami bardziej prawdopodobnego wyrobu, tj. lustra („szot” od „Szkot”; Szkoci byli znani w Polsce jako kupcy).

³⁰⁷*pleć* — daw. cera.

³⁰⁸*nieprawie* (starop.) — nie całkiem.

³⁰⁹*uchyl gęby* — otwórz usta („gęba” nie ma w języku szesnastowiecznym znaczenia pejoratywnego).

³¹⁰*snadnie* — łatwo.

³¹¹*lat (...) / Mamkać nie ukradnie* — zwrot różnie tłumaczony: „nie ujmie ci lat to, że młodą osobę przedstawiś jako swoją mamkę” (L. Ślękowa); „niełatwo mamce mówić, że masz mniej lat” (T. Sinko).

³¹²*karby* — zmarszczki.

³¹³*weneckie farby* — luksusowe kosmetyki sprowadzane z Wenecji.

³¹⁴*mi się nie udała* — nie spodobała mi się.

³¹⁵*młodym przyganiać* — współzawodniczyć z młodymi.

³¹⁶*A to za krzywdę biorą twoje lata* — będąc już w takim wieku, wyrządzasz sobie (ściślej: swojemu wiekowi) krzywdę.

³¹⁷*Nie przeciw sie* — nie naśladowaj, nie chciej dorównać.

³¹⁸*poprzestać świata* — wyrzec się świata.

Cudniej³¹⁹ ci będzie prząść kądziel niż w wieńcu
Siedzieć za stołem, babie przy młodzieńcu.

Pieśń XX³²⁰

Miło szaleć, kiedy czas po temu,
A tak, bracia, przypij każdy swemu³²¹,
Bo o głodzie nie chce się tańcować,
A podpiwszy, łącniej już błaznować.

Niech się tu nikt z państwem nie ozywa³²²
Ani z nami powagi używa³²³,
Przywileje powieśmy na kołku,
A ty wedła pana siądź, pacholku!

Tam dobra myśl nigdy nie postoi,
Gdzie z rejestru³²⁴ patrzą, co przystoi;
Á powiem wam, że się tym świat słodzi,
Gdy kolejną statek³²⁵ i żart chodzi.

Ale to mój zysk, że mię słuchacie,
A żadnej mi pełnej nie podacie;
Znał kto kiedy poetę trzeźwiego?
Nie uczyni taki nic dobrego.

Przed się do mnie³²⁶, a ja nie zawiodę;
Wy też drudzy, co macie pogodę³²⁷,
Każdy swojej³²⁸ włóż w ucho leda co,
Nie macie tu oglądać się na co.

I z namędrszym nie trzymam w tej mierze,
Kto się długo na dobrą myśl bierze³²⁹;
Czas ucieka, a żaden nie zgadnie,
Jakie szczęście o jutrze³³⁰ przypadnie.

Dziś bądź wesół, dziś użyj biesiady,
O przyszłym dniu niechaj próznej rady³³¹;
Już to dawno Bóg odmyślił³³² w niebie,
A k tej radzie nie przypuszczą ciebie.

³¹⁹*cudniej** — bardziej stosownie (inny odcień znaczeniowy niż dzisiaj).

³²⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³²¹*przypij każdy swemu* — w domyśle: sąsiadowi.

³²²*Niech się tu nikt z państwem nie ozywa* — niech nikt nie mówi o sobie, jakby był wielkim panem.

³²³*powagi używa* — pokazuje, jaki jest ważny.

³²⁴*z rejestru* — według ścisłych reguł zachowania się.

³²⁵*statek* (starop.) — powaga, stateczność.

³²⁶*Przed się do mnie* — no, chodźcie do mnie (lub: pijcie do mnie).

³²⁷*drudzy, co macie pogodę* — inni, którzy macie okazję, sposobność.

³²⁸*Każdy swojej* — w domyśle: towarzysze, kobiecie.

³²⁹*Kto się długo na dobrą myśl bierze* — jeśli ktoś długo zbiera się do zabawy.

³³⁰*o jutrze* — jutro.

³³¹*niechaj próznej rady* — zaniechaj niepotrzebnych myśli.

³³²*odmyślił* — przemyślał.

Pieśń XXI³³³³³⁴

Ty spisz, a ja sam³³⁵ na dworze
Jeszcze od wieczornej zorze
Cierpię nocne niepogody;
Użałuj sie mojej szkody!

Śluchaj, jako bije w ściany
Z gwałtownym dżdżem grad zmieszany.
Ockni sie, a przemów słowo,
Nieużyta³³⁶ białogłowo!

Nie na żadną kradzież godzę,
Chocia tak po nocy chodzę;
Wziąłbych przedsię, by co dano:
Łupiestwo czartu porwano³³⁷.

Nigdziej miejsca mniej hardości³³⁸
Nie najdziesz jako w miłości;
Gładkość wprawdzie sługi daje,
Ale dzierzą obyczaj³³⁹.

Śluchasz? czy mój głos nie może
Dolecieć na twoje łóżce?
Śluchajcie wy, nocne cięcie,
I nieumowne³⁴⁰ kamienie!

Do Amfijonowej lutnie³⁴¹
Śpieszyły sie lasy chutnie³⁴²,
A niezwyczajne³⁴³ opoki
Ścisnęły sie w mur szeroki.

Orfeowych strón³⁴⁴ słuchały
Srogie jędze i płakały,
Gdy miłością utrapiony,
I pod ziemią szukał żony.

³³³Ks. 1, Pieśń XXI — skarga zakochanego pod drzwiami dziewczyny nawiązująca do popularnego w starożytności i renesansie gatunku paraklausithyron (utwory Horacego, Tibullusa, Owidiusza, Propercjusza, Katullusa).

³³⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³³⁵sam (starop.) — tutaj.

³³⁶nieużyty (starop.) — nieubłagany.

³³⁷czartu porwano (starop.) — popularne przekleństwo: niech czart porwie.

³³⁸hardość — wyniosłość, zuchwałość.

³³⁹Gładkość wprawdzie (...) ale dzierzą obyczaj — sens fragmentu: uroda sprawia, że człowiek się zakochuje (staje się sługą miłości), ale miłość utrzymuje się dzięki zasadom.

³⁴⁰nieumowny — taki, z którym trudno się dogadać; nieubłagany.

³⁴¹Amfijonowa lutnia — Amfion: w mit. gr. muzyk, który potrafił za pomocą dźwięku liry przenosić kamienie używane do budowania murów Teb, w których panował.

³⁴²chutnie (starop.) — chętnie, ochotczo; może też znaczyć: szybko.

³⁴³niezwyczajny — niezwykły lub nienawykły do czegoś; tu: o skałach nienawykłych do samodzielnego poruszania się.

³⁴⁴Orfeowych strón słuchały — Orfeusz: w mit. gr. poeta tracki, który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki Furie („jędze”), a nawet rzeczy nieożywione. Kiedy zmarła jego żona Eurydyka, udał się do podziemi i tak oczarował Plutona, że uwolnił on Eurydykę pod warunkiem, że Orfeusz nie odwróci się, dopóki nie wyjdą na ziemię. Kiedy już mieli postawić swe stopy na ziemi, Orfeusz odwrócił się i Eurydyka natychmiast zniknęła. Ogromny żal Orfeusza po powtórnej stracie żony tak rozwścieczył trackie kobiety, że w czasie jednej z orgii z okazji bachanaliów rozerwały go na strzępy.

Jego pieśni żałościwe
Zjęły³⁴⁵ bogi niezycyliwe;
I miał w rękę, co miłował,
By był, nędznik, lepiej chował.

Ale nie strzymał umowy,
Więc przyszedł o smutek nowy;
Bo źle się obejrzał, ali
Czarci panią zaś porwali³⁴⁶.

Czekać już, nieboże, było³⁴⁷.
Ale gdy co komu miło,
Trudno wytrwać i czas mały:
Godzina tam jak rok cały.

A ja długo mam bić w stróny³⁴⁸?
Już u mnichów słyszę dzwony.
Dziwnosmy się pomieszałi,
Jam nie spał, a ci już wstali.

Dobłą noc, jeśli kto słyszy,
A mój wieńiec w tej złej ciszy
Niechaj wisi do świtania³⁴⁹,
Świadek mego niewyspania.

*Pieśń XXII*³⁵⁰

Rozumie mój, prózno sie masz³⁵¹ frasować:
Co zginęło, trudno tego wetować³⁵²;
Póki czas był, póki szczęście służyło,
Czegoś żądał, o wszystko łącno³⁵³ było.

Teraz widzisz, że nam niebo nie sprzyja:
W czym sie kochasz, to cię daleko mija.
Cóż temu rzecz? I szkoda głowy psować³⁵⁴;
Lepiej sie nam na lepsze czasy chować.

A nie mniemaj, byś sam był w tej niewoli:
Nalazłby sie, kogo to nie mniej boli;
Jeno ludzie snadniej³⁵⁵ zakryć umieją,
Acz nie z serca, z wierzchu sie przedsię śmieją.

³⁴⁵pieśni (...) / *Zjęły bogi* — pieśni przejęły, wpłynęły na bogów.

³⁴⁶*Czarci panią zaś porwali* — przykład chrystianizacji opowieści mitologicznych.

³⁴⁷*Czekać (...) było* — trzeba było czekać.

³⁴⁸*bić w stróny* — uderzać w struny (lutni).

³⁴⁹*wieńiec (...) / Niechaj wisi* — zwyczaj wieszania wieńca na drzwiach ukochanej po bezskutecznym nocnym czuwaniu nie był raczej znany polskiej obyczajowości i został tu przejęty ze staroż. paraklausithyronów.

³⁵⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³⁵¹*próżno (...) masz* — nie powinieś.

³⁵²*wetować* (starop. czas. łączy się z D.: czego?) — odzyskać (z B.: co?).

³⁵³*łącno* (starop.) — łatwo.

³⁵⁴*szkoda głowy psować* (starop.) — szkoda zwracać sobie tym głowę.

³⁵⁵*snadnie* (starop.) — łatwo.

Mnie, smutnego, ten dowcip³⁵⁶ nie ratuje,
Wyda mię twarz, gdy sie serce źle czuje.
Wszakoz widzę, że sie próżno frasować:
Co zginęło, trudno tego wetować.

*Pieśń XXIII*³⁵⁷³⁵⁸

Nieźle czasem zamilczeć, co człowieka boli,
By nie znał nieprzyjaciel, że cię ma po woli³⁵⁹;
Ale to nade wszystko za raz³⁶⁰ odżalować,
A niewdzięcznemu panu tudzież podziękować.

Cierpialem ja tak wiele, że mię wstyd powiadać,
A mógłby mi bezpiecznie każdy głupstwo zadać³⁶¹,
Żem sie dał za nos wodzić czas tak barzo długi,
Bacząc³⁶², że w małej wadze były me posługi.

Chciałem złość jakokolwiek wytrwać uprzejmością,
A zwyciężyć niewdzięczność swoją statecznością³⁶³;
Ale moja uprzejmość i statek był próżny,
A jej niebaczny³⁶⁴ umysł zawždy memu różny.

Bóg was żegnaj, niewdzięczne i nieludzkie wrota,
Świadome³⁶⁵ mych częstych dróg i mego kłopotu;
Bodaj tu pajęczyna i pleśń na was padła,
A te niewierne zamki rdza plugawa zjadła!

*Pieśń XXIV*³⁶⁶

Zegar, słyszę, wybija,
Ustąp, melankolija!
Dosyć na dniu ma statek,
Dobrej myśli ostatek³⁶⁷.

U Boga każdy błazen,
Choć tu przymówki prazen³⁶⁸,

³⁵⁶*dowcip* (starop.) — tu: być może chodzi o sprytnie ukrywanie uczuć (dowcip jako fortel, zdolność kombinowania, pomysłowość).

³⁵⁷Ks. 1, Pieśń XXIII — kolejna pieśń o oczekiwaniu u drzwi ukochanej (zob. Ks.1, *Pieśń XXI*) oparta na motywach z poezji Katulla i elegików rzymskich.

³⁵⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³⁵⁹*mieć po woli* (starop.) — mieć w swojej mocy.

³⁶⁰*za raz* (starop.) — za jednym razem.

³⁶¹*bezpiecznie (...) głupstwo zadać* — bez obawy, że się pomyli, zarzucić głupotę.

³⁶²*bacząc* (forma starop.) — chociaż zauważyłem.

³⁶³*stateczność* (a. *statek*³) — wierność, stałość.

³⁶⁴*niebaczny* (starop.) — niewdzięczny.

³⁶⁵*świadome* (starop.) — będący świadkiem.

³⁶⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³⁶⁷*Dosyć na dniu ma statek (...) ostatek* — sens fragmentu: wystarczy już powagi w tym dniu, ostatek czasu poświęćmy zabawie.

³⁶⁸*tu przymówki prazen* (starop.) — tu (czyli na ziemi) wolny od napiętnowania.

A im sie barziej sili,
Tym jeszcze więcej myli.

A kto by chciał na świecie
Uważyć, co sie plecie,
Dziwnie to prawdy blisko,
Że człek - Boże igrzysko.

Dygnitarstwa, urzędy,
Wszystko to jawne błędy³⁶⁹;
Bo nas równo śmierć sadza
Ani pomoże władza.

A nad chłop³⁷⁰ chciwego
Nie masz nic nędzniejszego;
Bo na drugiego zbiera,
A sam głodem umiera.

Więc by tacy synowie
Byli jako ojcowie,
Dawno by z tej przyczyny
Świat sie jął żebraniny.

Lecz temu Bóg poradził,
Bo co jeden zgromadził,
To drugi wnet rozciska³⁷¹;
Niech świata głód nie ściska.

Po śmierci trudno rządzić;
Tyś mógł, ojcze, nie błądzić,
Syn tylko worki zliczy,
W rozumie nie dziedziczy.

Przeto te troski płone³⁷²
Szatanowi zleczone³⁷³;
Niech, uprzątąwszy głowę³⁷⁴,
Mkną w skrzynię Fokarowę³⁷⁵.

A nam wina przynoście,
Z wina dobra myśl roście;
A frasunek podlany
Taje by śnieg zagrzany.

---

³⁶⁹błędy (starop.) — głupstwa, sprawy niewarte zachodu.

³⁷⁰chłop — tu: mężczyzna, człowiek.

³⁷¹rozciskać — rozrzucić (por. ciskać: rzucać).

³⁷²płony (starop.) — płonny, zbyteczny, daremny.

³⁷³szatanowi zleczone (przen.) — przeklęte.

³⁷⁴uprzątąwszy głowę — wyprowadziwszy się z głowy.

³⁷⁵skrzynię Fokarowę — skrzynię Fokarów; chodzi o bankierską rodzinę Fuggerów.

Pieśń XXV³⁷⁶³⁷⁷

Użałuj się³⁷⁸, kto dobry, a potłucz zawiasy
I mnie samę wrzuc w ogień; bo prze te niewczasy³⁷⁹
Dobrze³⁸⁰ już nie szaleję, ja, furta strapiona;
Jednak³⁸¹ mię ten bezmierny niepokój dokona³⁸².

Że to żadna Boża noc nigdy nie minęła,
Abych kiedy okrutnych razów nie podjęła³⁸³
Od tych sprośnych pijanic; nie mówię o słowa,
Łatwiejsza to, kiedyby³⁸⁴ cała była głowa.

Co tu za mej pamięci powrozów stargano,
Wrzeczędzów³⁸⁵ ukręcono, młotków³⁸⁶ skołatano;
Teraz już głowicami³⁸⁷ lotrostwo mię tłucze,
A ubogi gospodarz kryje pod sie klucze.

To nietajna, że cierpię nie za swoją winą,
Ale wszeteczna pani wszystkiego przyczyną,
Która nie wiem na jaki żywot się udała³⁸⁸,
Że i wstydu, i dobrej sławy zapomniała.

Ja, to Bóg wie, przestrzegam swojej powinności,
A taję, ile mogę, jej zbytków i złości.
Cóż po tym, kiedy ludzie na zęby ją wzięli³⁸⁹?
Ona wie, jeśli fałszu czy prawdy się jęli.

Ale jeśli mię, smutną, ciężkie razy bołą,
Nie mniejszą mam przed owym nędznikiem niewolą,
Co tu noc pole nocy³⁹⁰ płacze mi nad głową
Ani mi spać dopuści swą żalowaną mową.

«Furto — powiada — sroższa niżli pani twoja,
Mnie to na złość trzymasz sie tak mocno podwoja³⁹¹;
Czemu mię w dom, smutnego, nie puścisz? Gdyż³⁹² mojej
Skrytej prośby nie umiesz odnieść paniej swojej!

³⁷⁶Ks. 1, Pieśń XXV — skarga furty skierowana do pięknej dziewczyny; klasyczny przykład gatunku zwanego paraklausithyron, którego realizacje pojawiały się już wyżej w Ks. 1, *Pieśni XXI* i *Pieśni XXIII*. Pieśń nawiązuje do elegii (I, 16) Propercjusza (do w. 25 stanowi naśladowanie, a dalej przekład).

³⁷⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

³⁷⁸*użałować się* (starop.) — ulitować się.

³⁷⁹*niewczasy* (starop.) — niewyspanie, przemęczenie, niewygody.

³⁸⁰*dobrze* (daw.) — omal.

³⁸¹*jednak* — tu: w końcu.

³⁸²*dokonać* (starop.) — dobić, zabić (por. pokrewne: konać; dokonać żywota).

³⁸³*Abych (...) okrutnych razów nie podjęła* — żebym nie doznała (nie otrzymała) okrutnych ciosów.

³⁸⁴*nie mówię o słowa, / Łatwiejsza to, kiedyby* — nie chodzi już o to, co mówią, łatwiej by to było znieść, gdyby.

³⁸⁵*wrzeczędz* (daw.) — zamek; urządzenie do zamykania bramy w postaci żelaznej sztaby lub drąga obracającego się na sworzniu.

³⁸⁶*młotek* — chodzi tu o młotek wiszący na brami i używany jako kołatka.

³⁸⁷*głowica* — rękojeść broni.

³⁸⁸*na jaki żywot się udała* — jaki rodzaj życia wybrała.

³⁸⁹*na zęby ją wzięli* — zaczęli ją obmawiać (por. dzisiejsze „wziąć kogoś na języki”).

³⁹⁰*noc pole nocy* — noc podłe nocy, czyli noc po nocy.

³⁹¹*podwoja* (starop. forma D. lp) — bocznej futryny drzwi.

³⁹²*gdyż* — tu: skoro.

Tak-że ja, biedny człowiek, w swym ciężkim frasunku
Nie mam uznać³⁹³ na wieki żadnego ratunku?
I już mię nocleg potkać uczciwszy nie może,
A ten zimny próg muszę przyjmować za łożę?

Mych niewczasów litują nocy nieprzespane,
Litują pełne gwiazdy, wiatry niewytrwane³⁹⁴;
Ty sama nie chcesz baczyć ludzkich doległości³⁹⁵,
A swym tylko milczeniem wiecznie zbywasz gości.

Gdzieś to namniejsze słówko przez skałę przepadło³⁹⁶,
A na zapamiętałym³⁹⁷ uchu paniej siadło;
By kamień, by żelazo w sercu swym chowała,
Nie wierzę temu, żeby westchnąć raz nie miała.

Teraz na szczęsnej ręce u drugiego leży,
A moja prózna mowa przecz za wiatry bieży;
Ale ty, coś przyczyną tych wszystkich trudności,
Furto, mówię, niewdzięczna moich uczynności³⁹⁸,

Tobiem ja złego słowa nie rzekł jako żywo,
Co drugi rad uczyni, gdy mu miejsce krzywo,
Żebyś mi tę niewdzięczność okazować miała
A mnie całą noc płakać pod niebem niechała³⁹⁹.

Alem cię rychlej nowym rymem udarował
I twoje niskie progi wdzięcznie ucałował,
Com sie razów⁴⁰⁰ obrócił u twego podwoja,
Obiatami⁴⁰¹ szukając u świętych pokoja».

To tego⁴⁰² i co lepiej oni⁴⁰³ tam umieją,
Całą Bożą noc będzie, aż kury odpieją⁴⁰⁴.
Takżeć mię, smutną, to źle paniej obyczaje,
To tego płacz frasuje, aż mię ledwie staje⁴⁰⁵.

---

³⁹³uznać — doznać, doświadczyć.

³⁹⁴niewytrwany (starop.) — nie do wytrzymania.

³⁹⁵doległość (daw.) — cierpienie, dolegliwość.

³⁹⁶Gdzieś to (...) przepadło — oby przeniknęło.

³⁹⁷zapamiętały — uparty w złym.

³⁹⁸uczynność — tu: przysługi, podarki.

³⁹⁹niechać (starop.; tu forma 3 os. lp r.ż.: niechała) — zostawić.

⁴⁰⁰Com sie razów — ilem się razy.

⁴⁰¹obiata (daw.) — ofiara.

⁴⁰²tego — w domyśle: tego śpiewania.

⁴⁰³oni — w domyśle: kochankowie śpiewający w nocy.

⁴⁰⁴odpieją — skończą piąć.

⁴⁰⁵mię ledwie staje (starop.) — ledwie żyję.

Księgi wtóre

Pieśń I⁴⁰⁶407

Przeciwnie⁴⁰⁸ chmury słońce nam zakryły
I niepogodne deszcze pobudziły,
Wody z gór szumią, a pienista Wilna⁴⁰⁹
Już brzegom silna⁴¹⁰.

Strach patrzeć na to częste polyskanie;
A prze to srogie obłoków trzaskanie,
Kładą sie lasy, a piorun, gdzie zmierzy,
Żle nie uderzy.

Zakładaj korab⁴¹¹, cieśla nauczony⁴¹²,
A kto wie, jeśli nie wróca sie ony
Nieszczęsne czasy, kiedy powódź była
Świat zatopiła.

Sześć niedziel w ten czas lał deszcz nie przestając,
A ziemia, nowe źródła pobudzając,
Rzek przymnażała, tak iż morskie wały⁴¹³
Wylać musiały.

Z ludźmi pospołu i miasta, i grody
Nieuśmierzone zatopiły wody;
Nie wysiedział sie pasterz z bydłem w cale⁴¹⁴
Na żadnej skale.

Ryby po górach wysokich pływały,
Gdzie ledwe przedtym pióra donaszały
Mężnej orlice, gdy do miłych dzieci
Z obłowem⁴¹⁵ leci.

Ale na ten czas i matkę, i syny
Pożarła woda, i wszystek zwierz iny;
Sam Noe został, przy nim żona tylko
A dziątek kilko.

Nieżyzne w cnotę to tam były lata,
Gdzie ledwe jeden ze wszytkiego świata
Nalezion, co go Bóg w cale zachował,
Gdy nierząd psował⁴¹⁶.

⁴⁰⁶Ks. 2, Pieśń I — po raz pierwszy opublikowana pt. *Pieśń o potopie*. Nawiązuje do opowieści o potopie z biblijnej Księgi Rodzaju.

⁴⁰⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁴⁰⁸*przeciwny* (daw.) — nieprzyjazny.

⁴⁰⁹Wilna — Wilejka, dopływ Wilii.

⁴¹⁰*brzegom silna* — zagraża brzegom.

⁴¹¹*zakładaj korab'* — zaczynaj budować okręt (arkę).

⁴¹²*nauczony* (daw.) — doświadczony, biegły w swym fachu.

⁴¹³*wał* (daw.) — fala.

⁴¹⁴*Nie wysiedział sie (...) w cale* — nie przetrwał, nie uszedł z życiem.

⁴¹⁵*obłów* — połów, zdobycz; por. pokrewny współcz. wyraz: obłowić się.

⁴¹⁶*Bóg (...) nierząd psował* — zwalczał zepsucie, grzech.

Ten, będąc z łaski Pańskiej ostrzeżony,
Zbudował sobie korab' niezmierny⁴¹⁷,
Na którym pływał czasu złej przygody
Po wierzchu wody.

A wszyscy inszy nagle zagarnieni
I w głębokościach morskich zatopieni;
Niebo a morze, te dwie rzeczy były
Świat zastąpiły⁴¹⁸.

A kiedy się już prawie⁴¹⁹ dosyć zstało
Pańskiemu gniewu, po trosze spadało
Wielkiego morza, aż za czasem⁴²⁰ skały
Z wody wyrzwały.

Potym i zbytne zawarły się zdroje,
A bystre rzeki wpadły w brzegi swoje;
Ziemia ku słońcu pełne ciężkiej rosy
Rozwiła włosy.

A trupy wkoło straszliwe leżały,
Ludzie i bydło, wielki zwierz i mały;
Pełne ich morza, pełne brzegi były,
Boga ruszyły⁴²¹.

I rzekł Noemu: «Już teraz na ziemię
Występuj śmieie i z tobą tve plemię⁴²²;
Oto ja znowu przyodzieję lasy
Na wieczne czasy.

I będzie, jako po te lata wszytki,
Ziemia dawała wszelakie użytki;
Mnóście się, niech świat spustoszały wszędzie
Znowu osiedzie⁴²³.

A w tym upewniam każdą żywą duszę,
Że nigdy potym takich wód nie wzruszę⁴²⁴,
Które by miały ziemię opanować
I świat zepsować.

Włożę na niebo znakomitą⁴²⁵ pręgę,
Którą gdy ujrzę, wspomnię na przysięgę,
Że mam hamować niezwyčajną wodę
I nie zawiodę».

Pomni się⁴²⁶, lutni! Nie twojej to głowy⁴²⁷
Wspominać Boga żywego rozmowy;

---

⁴¹⁷*niezmierny* — bardzo wielki.

⁴¹⁸*świat zastąpiły* — pokryły świat, czyli stały się całym światem.

⁴¹⁹*prawie* (starop.) — należyście.

⁴²⁰*za czasem* — z czasem.

⁴²¹*Boga ruszyły* — wzruszyły Boga.

⁴²²*plemię* (starop.) — potomstwo.

⁴²³*osiedzie* — zaludni się (por. pokrewne: osiąść gdzieś na stałe; osadnik).

⁴²⁴*wzruszyć* (daw.) — pobudzić do ruchu.

⁴²⁵*znakomity** (daw.) — widoczny.

⁴²⁶*pomni się* — opamiętaj się.

⁴²⁷*nie twojej to głowy* — to nie na twoją głowę, to przekracza twoje możliwości rozumienia.

Każ ty nam zasieść przy ciepłym kominie,
Aż zły czas minie.

*Pieśń II*⁴²⁸

Nie dbam, aby zimne skały
Po mym graniu tańcowały;
Niech mię wilcy nie słuchają,
Lasy za mną nie biegają⁴²⁹.

Hanno, tobie k woli⁴³⁰ śpiewam,
Skąd jeśli twą łaskę miewam,
Przeszedłem już Amfijona
I lutnistę Aryjona⁴³¹.

Mnie sama twarz nie uwiedzie;
I choć druga na plac jedzie⁴³²
Z herby domów starożytnych,
Zacne plemię⁴³³ dziadów bitnych,

Ja chcę podobać się w mowie
Nauczonej⁴³⁴ białejgłowie;
Ty mię pochwal, moja pani,
Nie dbam, choć kto inszy gani.

Cnocie zajrzą jako żywo⁴³⁵,
Bujne drzewo wiatrom krzywo⁴³⁶;
Ale ty chciej pomóc sama,
Nie ugrozi zazdrość nama⁴³⁷.

A jeśli me niskie progi
Będą godne twojej nogi,
Nogi pięknej — nie potrzeba⁴³⁸,
Dotęgnę już głową nieba.

Samy⁴³⁹ cię ściany wołają
I z dobrą myślą czekają;
Lipa stojąc wpośród dworu,
Wygląda cię co raz⁴⁴⁰ z boru.

---

⁴²⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁴²⁹*Nie dbam (...) biegają* — tańczące skały to aluzja do działalności Amfiona, władcy Teb i muzyka, który potrafił swą grą poruszać kamienie, zaś wzmianka o biegających lasach stanowi nawiązanie do umiejętności Orfeusza (zob. też: Ks. 1, *Pieśń XXI*).

⁴³⁰*robie k woli* (starop.) — dla ciebie.

⁴³¹Aryjon — Arion: muzyk z Lesbos; dźwięk jego głosu zwabił delfiny, które uratowały mu życie.

⁴³²*druga na plac jedzie* — inna się popisuje.

⁴³³*plemię* (starop.) — potomek.

⁴³⁴*nauczony* — uczony, wykształcony.

⁴³⁵*zajrzą jako żywo* (starop.) — zawsze (przez całe życie) zazdroścza.

⁴³⁶*wiatrom krzywo* — nie podoba się wiatrom (więc potrzęsają nim).

⁴³⁷*nama* (starop.; C. daw. liczby podwójnej) — mnie i tobie.

⁴³⁸*nie potrzeba* — tu w znaczeniu: nic mi już więcej nie potrzeba do szczęścia.

⁴³⁹*samy* (starop. M. Im rodz. niemęskoosobowego) — same.

⁴⁴⁰*co raz* — co chwilę.

Każ bystre konie zakładać,
A sama sie gotuj wsiadać;
Teraz naweselsze czasy,
Zielenią sie pięknie lasy.

Łąki kwitną rozmaicie,
Zająca już nie znać w życie⁴⁴¹,
Przy nadziei oracz ścisły⁴⁴²,
Że będzie miał z czym do Wisły.

Stada igrają przy wodzie,
A sam pasterz, siedząc w chłodzie,
Gra w piszczałkę proste pieśni,
A faunowie⁴⁴³ skaczą leśni.

Kwap sie, póki jasne zorze
Nie zapadną w bystre morze;
Po chwili ćmy⁴⁴⁴ czarne wstaną,
Co noc noszą nienaspaną⁴⁴⁵.

*Pieśń III*⁴⁴⁶

Nie wierz Fortunie⁴⁴⁷, co siedzisz wysoko⁴⁴⁸;
Miej na poślednie koła pilne oko⁴⁴⁹:
Bo to niestała pani z przyrodzenia⁴⁵⁰,
Często więc rada sprawy swe odmienia.

Nie dufaj w złoto i w żadne pokłady⁴⁵¹,
Każdej godziny obawiaj sie zdrady:
Fortuna co da, to zasię wziąć może,
A u niej żadna dawność⁴⁵² nie pomoże.

A ci, co z tobą teraz przestawają,
Twej sie fortunie, nie tobie kłaniają;
Skoro ta zniknie, tył każdy podawa⁴⁵³,
Jako cień, kiedy słońca mu nie zstawa⁴⁵⁴.

⁴⁴¹Zająca już nie znać w życie — oznacza to, że żyto wysoko już wyrosło.

⁴⁴²ścisły (daw.) — skromny, oszczędny.

⁴⁴³faunowie (daw. forma lm; dziś: fauny) — pół mężczyźni, pół kozy. W mit. rzym. bóstwa polne i leśne towarzyszące pasterzom.

⁴⁴⁴ćmy* (daw.) — ciemności.

⁴⁴⁵noc (...) nienaspaną — mowa tu o nocy nie pozwalającej na przerwanie snu, może nawet o śmierci jako wiecznym śnie.

⁴⁴⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁴⁴⁷Fortuna — rzym. bogini ślepego przypadku. Przedstawiano ją z rogiem obfitości, trzymającą ster (była sternikiem życia ludzkiego), zazwyczaj ślepą. Motyw Fortuny odgrywał niezwykle ważną rolę w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego.

⁴⁴⁸siedzieć wysoko — zajmować wysoką pozycję społeczną.

⁴⁴⁹Miej na poślednie koła pilne oko — dosł.: zwracaj uwagę na tylne koła; przysłowie to znaczy: myśl o tym, co się może zdarzyć.

⁴⁵⁰z przyrodzenia — z natury.

⁴⁵¹pokład (daw.) — skarb.

⁴⁵²dawność (praw.) — termin oznaczający prawo do posiadania z tytułu zasiedzenia.

⁴⁵³tył (...) podawać (daw.) — uciekać.

⁴⁵⁴nie zstawa (starop.) — nie starcza.

Lecz jako sama oczy zasłoniła,
Tak swym pochlebstwem ludzi pobłaźniła⁴⁵⁵,
Że drugi wysszej nosa gębę nosi,
A wszystkie insze oczyma przenosi⁴⁵⁶.

Ty pomni, że twój skarb u Szczęścia w mocy⁴⁵⁷,
A tak⁴⁵⁸ się staraj o takiej pomocy,
Aby wżdy z tobą twego co zostało,
Jesli zaś będzie Szczęście swego chciało.

Cnota skarb wieczny, cnota klenot drogi;
Tęgoć nie wydrze nieprzyjacieli srogi,
Nie spali ogień, nie zabierze woda;
Nad wszystkim inszym panuje Przygoda⁴⁵⁹.

*Pieśń IV*⁴⁶⁰⁴⁶¹

W twardej kamiennej wieży i za troistemi
Drzwiami siedząc Danae nieprzełomionemi,
Pod strażą nieuspionych spartańskich złajników⁴⁶²,
Mogła wiecznie nie uznać⁴⁶³ nocnych wszeteczników,

By była z Akryzego Wenus nie szydziła,
Stróża zamkniętej panny; bo ta obaczyła⁴⁶⁴,
Że Jowisz, w upominku złotym utajony,
Miał mieć bezpieczny przystęp i gmach otworzony⁴⁶⁵.

Złoto środkiem janczarów zbrojnych pójdzie snadnie⁴⁶⁶,
A przez twardą opokę gwałtowniej przepadnie⁴⁶⁷
Niżli raz piorunowy: upadł nieszczęśliwy
Dom proroka greckiego⁴⁶⁸, prze zysk niecnotliwy

Z gruntu wykorzeniony; przebił bramy twarde
Zacnych miast Macedończyk⁴⁶⁹ i podkopał⁴⁷⁰ harde
Tyranny datkiem; datkom hetmani hołdują,
Którzy daleko świetnym nawom rozkazują.

⁴⁵⁵pobłaźnić (starop.) — ogłupić.

⁴⁵⁶insze oczyma przenosi — gardzi innymi (patrząc wyniosłe ponad ich głowami, omijając ich wzrokiem).

⁴⁵⁷u Szczęścia w mocy — zależy od Szczęścia (a więc Losu, Fortuny).

⁴⁵⁸a tak — a więc.

⁴⁵⁹przygoda — przypadek.

⁴⁶⁰Ks. I, Pieśń IV — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina III 16) noszącej tytuł *Ad C. Maecenatem* (*Do C. Mecenasa*).

⁴⁶¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁴⁶²nieuspionych (...) złajników — sfory nie dających się uspić psów; por. złaja (starop.): sfora.

⁴⁶³wiecznie nie uznać — nigdy nie poznać.

⁴⁶⁴obaczyć — tu: przewidzieć.

⁴⁶⁵W twardej kamiennej wieży (...) gmach otworzony — Danae została zamknięta w wieży przez swego ojca Akryzosa („Akryzego”), pragnącego uchronić jej cnotę; Jowisz dostał się jednak do niej w postaci złotego deszczu, w wyniku czego została matką Perseusza.

⁴⁶⁶Złoto środkiem janczarów zbrojnych pójdzie snadnie — złoto zwojuje nawet zbrojnych żołnierzy.

⁴⁶⁷przepadnie — tu: przeniknie.

⁴⁶⁸prorok grecki — tu: chodzi o Amfiaraosa, króla Argos, który wybrał się na wyprawę przeciw Tebom, choć jako prorok wiedział, że znajdzie tam śmierć; schowanego w kryjówece zdradziła żona przekupiona złotym naszyjnikiem.

⁴⁶⁹Macedończyk — wg popularnej anegdoty Filip Macedoński mawiał, że nie ma muru tak wysokiego, by nie przeskoczył go osioł objuczony złotem.

⁴⁷⁰podkopać — tu: doprowadzić do upadku.

Wielkich pieniędzy wielka troska naszladuje⁴⁷¹;
A im człowiek w pokładzie⁴⁷² swoim więcej czuje,
Tym jeszcze więcej pragnie; słusznie moje oko
I nigdy przedtym, i dziś nie zmierza wysoko.

Im sobie człowiek więcej pomierny⁴⁷³ ujmuje,
Tym mu więcej od Boga z łaski przystępuje⁴⁷⁴;
Nic nie mając, z tymi, co nic nie chcą, przestaję,
A buntów dobrowolnie bogatych się kaję⁴⁷⁵.

Pan znaczniejszy, gdy państwem⁴⁷⁶ wzgardzę, niżbych wszystkie
Żóławskie⁴⁷⁷ urodzaje i gdańskie pożytki
W jednym szpichlerzu zamknął, a sam, siedząc w cieniu⁴⁷⁸,
Nie mógł się chleba najeść, nędznik w dobrym mieniu⁴⁷⁹.

Zdrój przezroczyściej wody, lasu średnia miara
I zasiewku mojego niepochybna wiara⁴⁸⁰
Rządzący płodnej Afryki, szerokowładnemu,
Nie da się znać, że w szczęściu przerównana jemu.

Acz mi miodu podolskie pasieki nie dają
Ani w mym lochu wina seremskie⁴⁸¹ stawają,
Ani bogate stada owiec niezliczonych
Strzygą⁴⁸² odrosłą trawę po górach zielonych;

Przedsię nazbyt ubóstwa nie znać w domu moim,
A by mi więcej trzeba, ufam w Bogu swoim;
Ale gdy niepotrzebne chciwości odprawię⁴⁸³,
Lepiej daleko płatu sobie tym poprawię⁴⁸⁴,

Niżbych bogate pola węgierskie z porządnym⁴⁸⁵
Państwem weneckim złączył. Ludziom wieloządnym
Wiele i nie dostawa; niech przyjmuje z dzięką,
Komu ścisłą⁴⁸⁶, co dosyć, Bóg udzielił ręką.

---

⁴⁷¹ *Wielkich pieniędzy (...)* *naszladuje* — idzie za wielkimi pieniędzmi.

⁴⁷² *pokład* (daw.) — skarbiec.

⁴⁷³ *pomierny* (daw.) — skromny.

⁴⁷⁴ *przystępować** (daw.) — przybywać.

⁴⁷⁵ *A buntów dobrowolnie bogatych się kaję* — wystrzegam się związków z bogatymi.

⁴⁷⁶ *państwo* — tu: status wielkiego pana.

⁴⁷⁷ *żóławski* (daw.; dziś popr.: żuławski) — pochodzący z urodzajnych Żuław koło Gdańska.

⁴⁷⁸ *siedząc w cieniu* — żyjąc na uboczu.

⁴⁷⁹ *nędznik w dobrym mieniu* — biedak wśród bogactwa.

⁴⁸⁰ *zasiewku (...)* *niepochybna wiara* — pewna wiara w to, co wyrosnie po zasianiu.

⁴⁸¹ *seremskie* — ze Sremu na Węgrzech.

⁴⁸² *strzyć* — tu: skubać.

⁴⁸³ *odprawić* — tu: odpędzić.

⁴⁸⁴ *płatu (...)* *poprawię* — zwiększę dochody; por. współcz.: płacić, płatność.

⁴⁸⁵ *porządny* (daw.) — sprawnie rządzony.

⁴⁸⁶ *ścisły* (daw.) — oszczędny.

Pieśń V⁴⁸⁷⁴⁸⁸

Wieczna sromota⁴⁸⁹ i nienagrodzona
Szkoda⁴⁹⁰, Polaku: ziemia spustoszona
Podolska leży, a pohaniec⁴⁹¹ sprosny⁴⁹²,
Nad Niestrem⁴⁹³ siedząc, dzieli łup żaloszny⁴⁹⁴.

Niewierny⁴⁹⁵ Turczyn psy zapuścił swoje⁴⁹⁶,
Którzy zagnali piękne łanie⁴⁹⁷ twoje
Z dziećmi pospołu a nie masz nadzieje,
By kiedy miały nawiedzić swe knieje.

Jedny⁴⁹⁸ za Dunaj Turkom zaprzędano,
Drugie do hordy dalekiej zagnano;
Córy szlacheckie (żał sie mocny Boże!)
Psom bisurmańskim⁴⁹⁹ brzydkie ścielą łoże.

Zbójce, niestety, zbójce nas wojują,
Którzy ani miast, ani wsi budują;
Pod kotarzami⁵⁰⁰ tylko w polach siedzą,
A nas nierządne, ach, nierządne, jedzą!

Tak odbieżale stado⁵⁰¹ więc drapają
Rozbójce wilcy, gdy po woli⁵⁰² mają,
Że⁵⁰³ ani pasterz nad owcami chodzi,
Ani ostrożnych psów za sobą wodzi.

Jakiego serca Turkowi dodamy⁵⁰⁴,
Jesli tak lekkim⁵⁰⁵ ludziom nie zdołamy?
Ledwieć nam i tak króla nie podawa⁵⁰⁶;
Kto sie przypatrzy, mała nie dostawa⁵⁰⁷.

Zetrzy sen z oczu a czuj w czas o sobie⁵⁰⁸,
Cny Lachu⁵⁰⁹! Kto wie, jemu czyli tobie
Szczęście chce służyć? A dokąd wyroku
Mars nie uczyni, nie ustępuj kroku.

⁴⁸⁷Ks.2, Pieśń V — pieśń mówi o najeździe Tatarów na Podole w 1575 roku.

⁴⁸⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁴⁸⁹sromota (daw.) — hańba, niesława.

⁴⁹⁰nienagrodzona szkoda — niepowetowana strata.

⁴⁹¹pohaniec (daw.) — muzułmanin (Turek lub Tatar; poganin); określenie pogardliwe.

⁴⁹²sprosny (starop.) — godny potępienia, potworny, okrutny.

⁴⁹³Niestr — Dniestr.

⁴⁹⁴żałoszny (daw.) — godny żalu.

⁴⁹⁵niewierny — niechrześcijanin.

⁴⁹⁶Turczyn psy zapuścił swoje — Turek (sultan turecki) wypuścił swoich poddanych (sforę) Tatarów.

⁴⁹⁷łanie — tu przen.: piękne kobiety.

⁴⁹⁸jedny (daw. M. Im r. ż.) — jedno.

⁴⁹⁹bisurmański — mahometański.

⁵⁰⁰pod kotarzami — szałas, namiot; por. współcz.: kotara.

⁵⁰¹odbieżale stado — opuszczone stado; może aluzja do sytuacji po ucieczce Henryka Walezego.

⁵⁰²po woli (starop.) — posłuszny komuś; por. daw. powolny.

⁵⁰³że — tu: gdyż.

⁵⁰⁴dodać serca (daw.) — dodać odwagi.

⁵⁰⁵lekki (daw.) — podły, godny lekceważenia.

⁵⁰⁶Ledwieć nam (...) króla nie podawa — aluzja do tureckich rad w sprawie wyboru króla.

⁵⁰⁷mała nie dostawa (starop.) — mało brakuje.

⁵⁰⁸czuj (...) o sobie (starop.) — czuj nad sobą, nad swoim bezpieczeństwem.

⁵⁰⁹Lach — Polak.

A teraz k temu obróć myśli swoje
Jakobyć⁵¹⁰ szkody nieprzyjaciel twoje
Krwia swą nagroził i omył tę zmazę,
Której dziś niesiesz prze swej ziemie skazę.

Wsiadamy?⁵¹¹ Czy nas półmiski trzymają?
Biedne półmiski, czego te czekają?
To pan, i jadać na srebrze godniejszy,
Komu żelazny Mars będzie chętniejszy⁵¹².

Skujmy talerze na talery⁵¹³, skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy.
Inszy to darmo⁵¹⁴ po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale trwali?

Dajmy, a naprzód dajmy! Sami siebie
Ku gwałtowniejszej chowajmy potrzebie.
Tarczej niż piersi pierwej nastawiają,
Pozno puklerza przebici macają⁵¹⁵.

Ciesz mię ten rym: «Polak mądr po szkodzie»;
Lecz jeśli prawda i z tego nas zbodzie⁵¹⁶,
Nową przypowieść Polak sobie kupi⁵¹⁷,
Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi.

*Pieśń VI*⁵¹⁸519

Królewno lutnie złotej⁵²⁰ i rymów pociesznych⁵²¹,
Ochłodo myśli tesznych⁵²²,
Ty sama powiedz a kres⁵²³ naznacz, póki mamy
Płakać, gdy przyjaciela⁵²⁴ miłego stradamy.

Łacno cieszyć chorego, gdysmy zdrowi sami,
Lecz kiedy toż nad nami
Niefortuna pokaże, tam⁵²⁵ więc człowiek czuje,
Że co drugim chciał radzić, sam sie nie ratuje.

Godno płaczu nieszczęście i twoja przygoda⁵²⁶,
O zacny wojewoda,

⁵¹⁰*jakobyć* — aby ci.

⁵¹¹*Wsiadamy?* — w znaczeniu: czy już wsiadamy na konie?

⁵¹²*chętny* (daw.) — życzliwy; por. współcz. antonim: niechętny.

⁵¹³*talery* — talary (powszechnie używana moneta srebrna).

⁵¹⁴*darmo* — bez celu.

⁵¹⁵*Pozno puklerza przebici macają* — gdy już pierś jest przebita, za późno chwycić za puklerz.

⁵¹⁶*zbodzie* — zepchnie (dosł.: strąci z konia).

⁵¹⁷*przypowieść (...) kupi* — pozyska przysłowie.

⁵¹⁸Ks. 2, Pieśń VI — pocieszenie przyjaciela, prawdopodobnie Jana Kostki, wojewody sandomierskiego, po śmierci żony; motywy z *Carmina* Horacego (I 24, I 32).

⁵¹⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵²⁰*Królewno lutnie złotej* — zwrot do Erato, muzy poezji lirycznej; lutnie (daw. D. lp rodz. ż.): lutni.

⁵²¹*pocieszny* (daw.) — przynoszący pocieszenie.

⁵²²*teszny* (starop.) — smutny, strapiony.

⁵²³*kres* — tu: termin.

⁵²⁴*przyjaciel* — tu: żona.

⁵²⁵*tam* — tu: wtedy.

⁵²⁶*przygoda* — tu: nieszczęście.

Boś pozbył towarzysza i cnotliwej żony,
Której dobroć, której wstyd⁵²⁷ jest niewysłowiony.

Ale byś dobrze, wzięwszy lutnię Orfeowę,
Wstąpił w łódź Charonową
I nawiedził podziemne, niewesołe kraje⁵²⁸,
Gdzie słońce swych promieni nigdy nie podaje,

Nie zyszczesz⁵²⁹ dusze, która dotkła raz napoju
Niepamiętnego źródła⁵³⁰.
Przeto cierpliwość sama najlepsza w tej mierze,
Gdzie za raz⁵³¹ i ratunek upad z sobą bierze⁵³².

*Pieśń VII*⁵³³⁵³⁴

Słońce pali, a ziemia idzie w popiół prawie,
Świata nie znać⁵³⁵ w kurzawie;
Rzeki dnem uciekają⁵³⁶,
A zagorzałe⁵³⁷ zioła dżdża⁵³⁸ z nieba wołają.

Dzieci, z flaszą do studniej; a stół w cień lipowy,
Gdzie gospodarskiej głowy
Od gorącego lata
Broni list⁵³⁹, za wsadzenie przyjemna zapłata.

Lutni moja, ty ze mną; bo twe wdzięczne strony⁵⁴⁰
Cieszą umysł trapiiony,
A troski nieuspione⁵⁴¹
Prędkim wiatrom podają⁵⁴² za Morze Czerwone.

⁵²⁷wstyd (daw.) — skromność, cnotliwość, nieskazitelność.

⁵²⁸wziął lutnię Orfeowę (...) nawiedził podziemne (...) kraje — fragment nawiązuje do mitu gr. o Orfeuszu, pocię trackim (symbolem poezji jest tu lutnia), który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki najbardziej nieubłagane bóstwa, a nawet rzeczy nieożywione. Po śmierci swej żony, Eurydyki, udał się do Hadesu i tak oczarował Plutona, że władca podziemi zgodził się uwolnić Eurydykę ze świata umarłych. Motyw został wykorzystany przez Kochanowskiego również w *Trenie XIV* i *Pieśni XXI*, Ks.1.

⁵²⁹zyszczesz (starop. forma z os. lp cz. przysz.) — odzyskasz.

⁵³⁰dusze, która dotkła (...) napoju / Niepamiętnego źródła — duszy, która dotknęła napoju ze źródła niepamięci. Dusze przewożone przez Charona po wypiciu wody z rzeki Lete zapomniały o tym, co robiły, widziały i słyszały przedtem.

⁵³¹za raz — jednocześnie, naraz.

⁵³²ratunek upad z sobą bierze — ratunek (nawiązanie do ratowania Eurydyki przez Orfeusza) doprowadza do upadku (klęski).

⁵³³Ks.2, Pieśń VII — w pieśni pojawiają się motywy z *Carmina* Horacego (I 17, I 26, I 32, II 3, II 11).

⁵³⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵³⁵nie znać — nie widać.

⁵³⁶dnem uciekają — wysychają, wsiąkając w dno.

⁵³⁷zagorzały — spalony, wyschnięty.

⁵³⁸dżdża (starop.; D. lp od: deźdz) — deszczu.

⁵³⁹list (daw.) — liść.

⁵⁴⁰strony (starop.) — struny; u Kochanowskiego niekiedy pojawia się również forma z „ó”.

⁵⁴¹nieuspiony (starop.) — nie dający się uspić, uśmierzyć.

⁵⁴²podawać — tu: przekazywać.

Pieśń VIII⁵⁴³⁵⁴⁴

Nie frasuj sobie, Mikołaju, głowy,
Kto ma być królem: już dekret⁵⁴⁵ gotowy
Przed Bogiem leży, nie piórem pisany,
Lecz w dyjamencie twardym wykowany.

Nie z pół- lub nocy, lub dnia⁵⁴⁶, nie ze wschodu
Ani czekajmy pana od zachodu;
Ten królem będzie, kogo Bóg mianuje,
Łatwie On ludzkie serca spraktykuje⁵⁴⁷.

Tenże nam mimo znajomsze sąsiady⁵⁴⁸,
W śmiech obrociwszy nasze płone⁵⁴⁹ rady,
Przywiódł był króla z dalekiej krainy,
Po którym wrychle miał usieść kto inny.

Gdzie ony złote góry nieprzebrane⁵⁵⁰?
Gdzie Gaszkonowie i wojska ubrane⁵⁵¹?
W co poszły działa i nasze turnieje?
Wiatrem nadziane puknęły⁵⁵² nadzieje.

Fortuna⁵⁵³ nawy na morzu sprawuje,
Fortuna w bitwach zwycięstwem szafuje;
Onej rakosze⁵⁵⁴ i sejmy słuchają;
A ludzkie rady⁵⁵⁵ wspak się obracają.

Precz krasomowce! Wywody na stronę!
A my gdzie w polu na słupie koronę
Zawieśmy złotą; jeśli nie mędrszemu,
Niech ją da Szczęście przynamniej rętszemu⁵⁵⁶.

⁵⁴³Ks. 2, Pieśń VIII — pieśń dotyczy bezkrólewia i kolejnej elekcji po ucieczce Henryka Walezego. Powstała prawdopodobnie na przełomie 1575 i 1576 r., gdy walka o koronę toczyła się już tylko między Maksymilianem Habsburgiem i Stefanem Batorym. Adresatem jest prawdopodobnie Mikołaj Firlej, starosta kazimierski, bliski przyjaciel poety.

⁵⁴⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁴⁵dekret — chodzi o akt nominacji króla.

⁵⁴⁶pół- lub nocy, lub dnia — z północy lub z południa.

⁵⁴⁷spraktykować (daw.) — skłonić, przeciągnąć na swoją stronę.

⁵⁴⁸znajomsze sąsiady — chodzi tu o kandydatów z sąsiednich krajów.

⁵⁴⁹płony (starop.) — bezużyteczny.

⁵⁵⁰Gdzie (...) złote góry (...) i nasze turnieje? — aluzja do zaprzysiężonych przez Henryka Walezego zobowiązań finansowych na rzecz Polski i obietnicy sprowadzenia piechoty gaskońskiej oraz do uroczystości przy wjeździe Henryka do Krakowa.

⁵⁵¹wojska ubrane — tu: uzbrojone.

⁵⁵²puknąć — pęknąć; por.: śmiać się do rozpuku.

⁵⁵³Fortuna — rzym. bogini przypadku; los. Motyw ważny w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego; zob. też Ks. 1, *Pieśń IX*.

⁵⁵⁴rakosz — rokosz, polityczny zjazd rycerstwa (szlachty).

⁵⁵⁵rada (daw.) — zamysł, pomysł.

⁵⁵⁶rętszy (daw.) — bardziej rączy, szybszy.

Pieśń IX⁵⁵⁷⁵⁵⁸

Nie porzucaj nadzieje,
Jakoć sie kolwiek dzieje:
Bo nie już⁵⁵⁹ słońce ostatnie⁵⁶⁰ zachodzi,
A po złej chwili piękny dzień przychodzi.

Patrzaj teraz na lasy,
Jako prze zimne czasy
Wszystkę swą krasę drzewa utraciły,
A śniegi pola wysoko przykryły.

Po chwili wiosna przyjdzie,
Ten śnieg z nienagła⁵⁶¹ zéjdzie
A ziemia, skoro słońce jej zagrzeje,
W rozliczne barwy znowu sie odzieje.

Nic wiecznego na świecie:
Radość sie z troską plecie,
A kiedy jedna weźmie moc nawiętszą,
W ten czas masz ujrzeć odmianę naprędszą.

Ale człowiek zhardzieje,
Gdy mu sie dobrze dzieje;
Więc też, kiedy go Fortuna⁵⁶² omyli⁵⁶³,
Wnet głowę zwiesi i powagę zmyli⁵⁶⁴.

Lecz na szczęście wszelakie
Serce ma być jednakie;
Bo z nas Fortuna w żywe oczy szydzi,
To da, to weźmie, jako sie jej widzi.

Ty nie miej za stracone,
Co może być wrócone:
Siła Bóg może wyrócić w godzinie;
A kto mu kolwiek ufa, nie zaginie.

Pieśń X⁵⁶⁵⁵⁶⁶

Może kto ręką sławy dostać w boju,
Może wymową i rzędem⁵⁶⁷ w pokoju;

⁵⁵⁷Ks. 2, Pieśń IX — w pieśni wykorzystano motywy z licznych *Carmina* Horacego.

⁵⁵⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁵⁹*nie już* (starop.) — jeszcze nie.

⁵⁶⁰*ostatnie* (starop.) — po raz ostatni.

⁵⁶¹*z nienagła* (starop.) — stopniowo.

⁵⁶²Fortuna — w mit. rzym. bogini przypadku; los. Motyw ważny w filozofii *Pieśni* Kochanowskiego; zob też *Pieśń IX*, Ks. 1.

⁵⁶³*omylić* (daw.) — zwiść.

⁵⁶⁴*zmylić* — tu: stracić.

⁵⁶⁵Ks. 2, Pieśń X — pierwodruk pieśni pt. *O uczciwej małżonce* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580). Nawiązania do biblijnej Księgi Przysłów i Księgi Eklezjastyka (Syracha).

⁵⁶⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁶⁷*rzęd* (daw.) — zarządzanie; podobne znaczenie niżej, w. 11.

Lecz jeśli żona męża nie ozdobi,
Mąż próżno robi.

Kto z gospodarstwa, a kto zaś z wysługi
Zbierze pieniądze i z kupiectwa drugi,
Jeśli się żona nie przyłoży k temu,
Zginąć wszytkiemu.

Żona uczciwa ozdoba mężowi
I napewniejsza podpora domowi:
Na niej rząd wszystek; swego męża ona
Głowy korona.

Ona mężowym kłopotom zabiega⁵⁶⁸
I jego wczasu na wszystkim⁵⁶⁹ przestrzega;
Ona wywabić troskę umie z głowy
Słodkimi słowy.

Ona dziecięcki ojcowi podobne
Rodzi, skąd rosta⁵⁷⁰ pociechy osobne;
Ani już spadków upatrują krewni,
Dziedzica pewni.

Trzykroć szczęśliwy, któremu Ty zdarzysz
Ten związek, Panie; ale zły towarzysz⁵⁷¹
Odejmie wszystko, że troski w pół wieka
Zgryzą człowieka.

Pieśń XI⁵⁷²573

Stateczny⁵⁷⁴ umysł pamiętaj zachować,
Jeśli cię pocznie nieszczęście frasować;
Także i góry nie radzęc wylatać⁵⁷⁵,
Kiedy się Szczęście z tobą imię⁵⁷⁶ bratać.

Śmierci podległy człowiecze cnotliwy,
Choć wszytek twój wiek będzie frasowliwy⁵⁷⁷,
Chociaż też czasem, siedząc z przyjaciółmi,
Przy dobrym trunku strawisz dzień wesoły;

Tu przy ciekącym, przezornym⁵⁷⁸ strumieniu.
Każ stół gotować w jaworowym cieniu;

---

⁵⁶⁸zabiegać — tu: zapobiegać.

⁵⁶⁹wczasu na wszystkim — wygody we wszystkim, pod każdym względem.

⁵⁷⁰rosta (starop. forma 3 os. lm) — rosnąć; przen.: pochodzą.

⁵⁷¹towarzysz — tu: żona; zob. też: Ks. 2, *Pieśń VI*, w. 11.

⁵⁷²Ks. 2, *Pieśń XI* — pieśń jest parafrazą ody Horacego (*Carmina* II 3) noszącej tytuł *Ad Dellium* (*Do Delliusza*).

⁵⁷³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁷⁴stateczny (starop.) — stały, zrównoważony.

⁵⁷⁵góry wylatać — wylatywać w górę; przen.: pysznić się.

⁵⁷⁶imie (starop. tu forma 3 os. lp: imię) — zacząć.

⁵⁷⁷frasowliwy — frasobliwy, pełen trosk.

⁵⁷⁸przezorny (daw.) — przezroczysty.

Każ wino nosić, póki beczka leje,
Póki wiek służy, a śmierć nie przyspieje⁵⁷⁹.

Postąpisz z włości⁵⁸⁰ drogo zapłaconych,
Postąpisz z dworu i gmachów złoconych;
A co zebrania⁵⁸¹ twego kolwiek będzie,
To wszystko przyszyły namiastek osiędzie⁵⁸².

Bądź się kto zacnym⁵⁸³ rodził i bogatym,
Bądź niewolnikiem, u śmierci nic na tym;
Czyjkolwiek naprzód los wynidzie⁵⁸⁴, wsiadaj,
Wieczny wygnańcze, ani więc odkładaj⁵⁸⁵.

*Pieśń XII*⁵⁸⁶⁵⁸⁷

Nie masz, i po drugi raz nie masz wątpliwości,
Żeby cnota miała być kiedy bez zazdrości:
Jako cień nieodstępny ciała naszladuje⁵⁸⁸,
Tak za cnotą w też tropy zazdrość postępuje.

Nie może jej blasku znieść ani spojrzeć w oczy,
Boleje, że kto przed nią kiedy wyżej skoczy;
A iż baczy po sobie⁵⁸⁹, że się wspinać próżno,
Tego ludziom uwłóczy⁵⁹⁰, w czym jest od nich różno⁵⁹¹.

Ale człowiek, który swe Pospolitej Rzeczy
Służby oddał, tej krzywdy nie ma mieć na pieczy⁵⁹²;
Dosyć na tym, kiedy praw⁵⁹³, ani niesie wady;
Niechaj drugi boleje, niech się spuka jady⁵⁹⁴.

Cnota (tak jest bogata) nie może wziąć szkody⁵⁹⁵
Ani się też ogląda na ludzkie nagrody;
Sama ona nagrodą i płacą jest sobie
I krom nabytych przypraw⁵⁹⁶ świetna w swej ozdobie.

A jeśli komu droga otwarta do nieba,
Tym, co służą ojczyźnie. Wątpić nie potrzeba,

⁵⁷⁹ przyspieje (daw.) — przybywa.

⁵⁸⁰ postąpic z włości — tu: ustąpic, porzucić swoją własność.

⁵⁸¹ zebranie — tu: zbiory.

⁵⁸² osięść (tu: daw. forma 3 os. lp cz. przysz.: osiędzie) — osiąść.

⁵⁸³ zacny — tu: wysoko urodzony.

⁵⁸⁴ czyjkolwiek naprzód los wynidzie — czyjkolwiek los najpierw padnie.

⁵⁸⁵ odkładać — zwlekać.

⁵⁸⁶ Ks. I, Pieśń XII — pierwodruk pieśni pt. *O statecznym sludze R[zeczy] P[ospolitej]* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580).

⁵⁸⁷ W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁵⁸⁸ cień (...) ciała naszladuje — cień idzie za ciałem, jest ściśle związany z ciałem.

⁵⁸⁹ baczy po sobie (daw.) — patrząc na siebie, zdaje sobie sprawę.

⁵⁹⁰ uwłóczyć (daw.) — odmówić.

⁵⁹¹ jest od nich różno (daw.) — różni się od nich; różno: różne.

⁵⁹² tej krzywdy nie ma mieć na pieczy (starop.) — ma nie dbać, nie troszczyć się o tę krzywdę.

⁵⁹³ praw (daw.) — prawy, niewinny.

⁵⁹⁴ niech się spuka jady (starop.) — niech pęknie od jądów (tj. ze złości).

⁵⁹⁵ wziąć szkody (starop.) — ponieść szkody.

⁵⁹⁶ przyprawa (starop.) — ozdoba.

Że co im zazdrość ujmie, Bóg nagradzać będzie,
A cnota kiedykolwiek miejsce swe osiedzie⁵⁹⁷.

Pieśń XIII⁵⁹⁸⁵⁹⁹

Panu dzięki oddawajmy,
Jego łaskę wspominajmy,
Który hardym miesza rzeczy,
A skromne ma na swej pieczy.

On hardy, nieunoszony⁶⁰⁰,
On tyran północnej strony⁶⁰¹,
Któremu, jako sam mniema,
Świat tak wielki równia nie ma,

Car moskiewski plac mężnemu
Puścił⁶⁰² królowi polskiemu⁶⁰³;
Nie oparł się aż o lody
Niepławnej⁶⁰⁴ północnej wody.

Granic i zamków budownych⁶⁰⁵
Odbieżał, i miast warownych;
Płatna to, kiedy o duszę⁶⁰⁶,
I sam go obmówić⁶⁰⁷ muszę.

Obróć swój koń prędkonogi,
Nieścigniony care⁶⁰⁸ drogi.
Chcesz być groźnym, a uciekasz;
Jesliś płochy⁶⁰⁹, hardzie nie każ⁶¹⁰.

Teraz był czas porokować⁶¹¹,
Komu szłyk naprzód zdejmować⁶¹²;
Teraz się było dowiadać,
Kto ma naprzód z konia spadać.

Bóg pomóż, królu jedyny
Szerokiej polskiej krainy;

⁵⁹⁷ *miejsce swe osiedzie* (starop.) — zajmie godne siebie (czy: należne sobie) miejsce.

⁵⁹⁸ Ks. 2, Pieśń XIII — pierwodruk pieśni pt. *O wzięciu Połocka* w zbiorze *Pieśni trzy* (1580). Napisana po rozejmie polsko-rosyjskim w Jamie Zapolskim 15 stycznia 1582.

⁵⁹⁹ W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁰⁰ *nieunoszony* — nieoblaskawiony, niepokorny.

⁶⁰¹ *tyran północnej strony* — Iwan Groźny.

⁶⁰² *plac (...)* / *Puścił* — ustąpił miejsca.

⁶⁰³ *królowi polskiemu* — chodzi o Stefana Batorego.

⁶⁰⁴ *niepławny* — nie nadający się do żeglugi.

⁶⁰⁵ *budowny* (starop.) — okazały, pięknie zbudowany.

⁶⁰⁶ *Płatna to, kiedy o duszę* — opłaci się, warto (to zrobić), gdy chodzi o duszę (tj. o życie).

⁶⁰⁷ *obmówić** (starop.) — usprawiedliwić.

⁶⁰⁸ *care* — carze (forma rzadka, może celowy rusycyzm); nieraz uważano to za pomyłkę druku.

⁶⁰⁹ *płochy* — płochliwy, bojaźliwy.

⁶¹⁰ *hardzie nie każ* — nie zachowuj się (a. nie wypowiadaj się, por. *kazać*: mówić) hardo (tj. wyniośle, butnie).

⁶¹¹ *porokować* — podyskutować, porozmawiać (tak w wyd. *Pieśni trzech*; w pierwodruku *Pieśni*: prorokować).

⁶¹² *szłyk* — wysoka futrzana czapka, szpiczasto zakończona; znaczenie wersu: kto powinien się pierwszy klaniać (aluzja do niezdecydowania w rokowaniach pokojowych).

Umiesz ty hardym dogodzić
Ani sie im dasz rozwodzić⁶¹³.

Zdjąłeś maskarę⁶¹⁴ butnemu
Tyranowi moskiewskiemu;
Okazałeś, że nie kasa,
Chocia to⁶¹⁵ porożem⁶¹⁶ wstrząsa.

W zamcech nadzieję pokładał,
Ale i tych prędko stradał.
Nie przyszło mu do odsieczy;
Głowy ostrzec⁶¹⁷ barziej k rzeczy⁶¹⁸.

Znowu tedy, skąd był wyszedł,
W ręce polskie Połock przyszedł,
Za powodem szczęśliwego
Stefana, króla polskiego.

Nie pomogły kule częste,
Zręby⁶¹⁹ mocne, baszty gęste:
Puściły żelazne brony⁶²⁰.
A ty, królu niezmożony,

Nie tylko zamki budowne
I twierdze bierzesz warowne,
Ale co chwalniejsza⁶²¹ w tobie,
Jesteś silen i sam sobie⁶²².

Nie puściłeś wódz gniewowi,
Łaskęś nieprzyjacielowi
Uczynił; masz i dzielnością,
Masz już nadeń⁶²³ i ludzkością.

Zdrów bądź, królu niezwalczony.
Ciebie moje wdzięczne strony⁶²⁴
Nie zmilczą między sławnemi
Bohatery walecznemi.

*Pieśń XIV*⁶²⁵⁶²⁶

Wy, którzy Pospolitą Rzeczą władacie,
A ludzką sprawiedliwość⁶²⁷ w ręku trzymacie;

⁶¹³rozwodzić — tu: rozprzestrzeniać się, panoszyć.

⁶¹⁴maskara (daw.) — maska.

⁶¹⁵chocia to (starop.) — mimo że.

⁶¹⁶poroże — rogi.

⁶¹⁷głowy ostrzec — uchronić głowę.

⁶¹⁸k rzeczy (starop.) — odpowiednio (do rzeczy), słusznie.

⁶¹⁹zręby — szaniec.

⁶²⁰brona (daw.) — brama.

⁶²¹co chwalniejsza — co bardziej godne pochwały.

⁶²²Jesteś silen i sam sobie — i sam nad sobą panujesz.

⁶²³masz (...) nadeń — przewyższasz go.

⁶²⁴strony — struny.

⁶²⁵Ks. 2, Pieśń XIV — pieśń ta pojawia się również w *Odprawie posłów greckich* jako chór drugi.

⁶²⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶²⁷ludzka sprawiedliwość — sprawiedliwość wobec ludzi.

Wy, mówię, którym ludzi paść poruczono
I zwierzchności nad stadem Bożym zwierżono,

Mieście to przed oczyma zawżdy swojemi,
Żeście miejsca zasiedli Boże na ziemi,
Z którego macie nie tak swe własne rzeczy
Jako wszytek ludzki mieć rodzaj na pieczy.

A wam więc nad mniejszemi zwierzchność jest dana,
Ale i sami macie nad sobą Pana,
Któremu kiedykolwiek z spraw swych uczynić
Poczet macie; trudnoż tam krzywemu wynić.

Nie bierze ten Pan darów ani się pyta,
Jesli kto chłop czyli się grofem⁶²⁸ poczyta;
W siermiędze⁶²⁹ li go widzi, w złotych li głowach⁶³⁰,
Jesli najmniej przewinił, być mu w okowach.

Więc ja podobno⁶³¹ z mniejszym niebezpieczeństwem
Grzeszę, bo sam się tracę swym wszeteczeństwem⁶³²;
Przełożonych występki miasta zgubiły
I szerokie do gruntu carstwa zniszczyły.

*Pieśń XV*⁶³³⁶³⁴

Nie zawżdy Apollo⁶³⁵ strzela,
Ale łuk z lutnią podziela;
Nie zawżdy Mars⁶³⁶ hufy wodzi,
Czasem też pod sieć ugodzi⁶³⁷.

Nie zawżdy grad z góry leci
Albo burza niebo szpeci;
Chmury czarne wiatr wojuje,
A pogoda następuje.

Takżeć słusze⁶³⁸ człowiekowi
Odejmać się frasunkowi⁶³⁹,
A jako niewdzięczne⁶⁴⁰ brzemię
Uderzyć troski o ziemię⁶⁴¹.

---

⁶²⁸*grof* — graf, hrabia.

⁶²⁹*siermięga* — ubranie chłopskie.

⁶³⁰*złotych (...) głowach* — złotogłowach; złotogłów: kosztowna tkanina przetykana złotymi nićmi.

⁶³¹*podobno* (daw.) — zapewne.

⁶³²*wszeteczeństwo* (daw.) — bezwstyd, nieprzyzwoitość, występki.

⁶³³Ks. 2, Pieśń XV — motywy z licznych utworów Horacego (Carmina I 7, I 11, II 9, II 10, II 16, III 8, III 29, epod 13).

⁶³⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶³⁵Apollo — w mit. gr. syn Zeusa i Latony, czasami utożsamiany z bogiem słońca Heliosem; był bogiem muzyki, poezji, łucznictwa, prorocत्व i sztuki lekarskiej.

⁶³⁶Mars — w mit. rzym. bóg wojny.

⁶³⁷*Czasem (...) pod sieć ugodzi* — aluzja do mitologicznej opowieści o tym, jak Wulkan (gr. Hefajstos) zarzucił sieć na kochających się Marsa (gr. Aresa) i Wenus (gr. Afrodytę), i zawstydził ich przed innymi bogami.

⁶³⁸*słusze* (starop.) — jest rzeczą słuszną, przystoi.

⁶³⁹*odejmać się frasunkowi* — uwolnić się od frasunku.

⁶⁴⁰*niewdzięczny** — niemiły (por. dzisiejsze wyrażenie: niewdzięczne zadanie).

⁶⁴¹*Uderzyć (...) o ziemię* — porzucić.

Cokolwiek raz przeminęło,
Niewrócony koniec wzięło,
A przyszły czas Bóg ma w mocy,
Pogrążony w twardej nocy⁶⁴².

Dosyć na rozum człowieczy
Dzień dzisiejszy mieć na pieczy;
Ostatek na Boga wkładaj⁶⁴³,
A dobrze żyć nie odkładaj.

Żyj dobrze, nie odkładając;
Bo dalszych czasów czekając,
Niepodobnym obyczajem⁶⁴⁴,
Nie począwszy żyć, przestajem.

*Pieśń XVI*⁶⁴⁵⁶⁴⁶

Nic po tych zbytich potrawach, nic po tym
Srebrze na służbie⁶⁴⁷ i obiciu złotym;
Nam k woli⁶⁴⁸, kędy róża pozno kwitnie
Nie szukaj zbytich⁶⁴⁹.

Dobra-ć i miętka⁶⁵⁰, co ją najdzie wszędzie⁶⁵¹;
A kiedy równe⁶⁵² towarzystwo siędzie,
Prędką dobra myśl, a tym jeszcze chutniej⁶⁵³,
Gdy nie bez lutniej.

Lutnia — wódz tańców i pieśni uczonych,
Lutnia — ochłoda myśli utrapionych:
Ta serce miękczy swym głosem przyjemnym
Bogom podziemnym⁶⁵⁴.

⁶⁴²w twardej nocy — w niedostępnej ciemności, tajemnicy (znaczenie wyrażenia nie do końca jasne).

⁶⁴³na Boga wkładaj — powierzaj Bogu.

⁶⁴⁴Niepodobnym obyczajem — w sposób niemożliwy do pojęcia.

⁶⁴⁵Ks. 2, Pieśń XVI — w pieśni pojawia się wiele motywów z utworów Horacego (Carmina I 32, I 38).

⁶⁴⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁴⁷na służbie — w miejscu, gdzie się przechowuje naczynia stołowe.

⁶⁴⁸nam k woli (starop.) — dla nas.

⁶⁴⁹zbytich (starop.) — zbyttnio; bardzo.

⁶⁵⁰miętka — zdr. od: mięta.

⁶⁵¹co ją najdzie wszędzie — którą można wszędzie znaleźć.

⁶⁵²równe — dobrane.

⁶⁵³chutniej — chętniej, bardziej ochotczo (por. chuć).

⁶⁵⁴serce miękczy (...) Bogom podziemnym — aluzja do postaci Orfeusza, który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki Furie („jędze”), a nawet rzeczy nieożywione. Kiedy zmarła jego żona Eurydyka, udał się do podziemi i tak oczarował Plutona, że uwolnił on Eurydykę pod warunkiem, że Orfeusz nie odwróci się, dopóki nie wyjdą na ziemię. Kiedy już mieli postawić swe stopy na ziemi, Orfeusz odwrócił się i Eurydyka natychmiast zniknęła. Ogromny żal Orfeusza po powtórnej stracie żony tak rozwścieczył trackie kobiety, że w czasie jednej z orgii z okazji bachanaliów rozerwały go na strzępy; zob. też: Ks. 1, *Pieśń XXI*, Ks. 2, *Pieśń II* oraz Ks. 2, *Pieśń VI*.

Pieśń XVII⁶⁵⁵

Niegodzien tego ten świat zawikłany,
Aby miał na nim rozumem nadany⁶⁵⁶
Człowiek polegać, a swe szczęśliwości
Sadzić na jego płoczej odmienności⁶⁵⁷.

Co ma ten żywot, na co by bezpiecznie
Człowiek mógł kazać⁶⁵⁸? Niedługo kóńczenie⁶⁵⁹
Doniesie czasę⁶⁶⁰ pachołek do gęby,
A przedsię i w tym straci czasem zęby⁶⁶¹.

Morze nie stoi nigdy, zawždy płynie:
Teraz kędzierze⁶⁶² nastrzępi, w godzinie
Dnem wzgórz stanie, a ogromne wały⁶⁶³
Wysokich będą obłoków sięgały.

Cnota mój kompas⁶⁶⁴, który nie w pół nocy,
Ale w pół zbytków bije. Niech się smoczy
I wszystko bydło Proteowe⁶⁶⁵ jeży,
Łódź moja przedsię swym pędem pobieży.

Pieśń XVIII⁶⁶⁶⁶⁶⁷

Ucieszna⁶⁶⁸ lutni, w której słodkie strony⁶⁶⁹
Bijąc, Amfijon⁶⁷⁰ kamień rozproszony
Zwabił na kupę, a z chętniej opoki
Wstał mur szeroki.

Niemowna⁶⁷¹ przedtym ani ulubiona,
Dziś na wszytek świat wielce zalecona⁶⁷²,
Zaspiewaj, co by trudnej⁶⁷³ Bogumiły
Uszy lubiły.

⁶⁵⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁵⁶*nadany* (starop.) — obdarzony.

⁶⁵⁷*płocza odmiennosc* — niespokojna zmienność.

⁶⁵⁸*na co by bezpiecznie (...) mógł kazać* — na czym mógłby polegać bez zastrzeżeń.

⁶⁵⁹*konieczenie* — zaprawdę.

⁶⁶⁰*czasza* (daw.) — płaski, ozdobny kielich.

⁶⁶¹*Doniesie czaszę...* — aluzja do przysłowia gr., mającego też rzym. i pol. odpowiedniki, mówiącego, że wiele rzeczy leży między ustami a brzegiem pucharu.

⁶⁶²*kędzierze* (starop.) — kędziory, do których porównano fale morskie.

⁶⁶³*wał* (starop.) — fala.

⁶⁶⁴*kompas* — tu: zegar (kompasem nazywano wówczas zegar słoneczny).

⁶⁶⁵*bydło Proteowe* — być może chodzi o foki Okeanosa, których pasterzem był Proteus (*Odyseja*, ks. IV).

⁶⁶⁶Ks. 2, Pieśń XVIII — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina III 11) noszącej tytuł *Ad Mercurium* (*Do Merkuriusza*).

⁶⁶⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁶⁸*ucieszny* (daw.) — przynoszący radość.

⁶⁶⁹*strony* (daw.) — struny.

⁶⁷⁰Amfijon — Amfion: w mit. gr. muzyk, który potrafił za pomocą dźwięku liry przenosić kamienie używane do budowania murów Teb, w których panował; zob. też Ks. 1, *Pieśń XXI*.

⁶⁷¹*niemowny* (daw.) — niemy.

⁶⁷²*zalecony* (daw.) — sławny.

⁶⁷³*trudny* — tu: nieprzystępny.

Która jakoby źrzóbek⁶⁷⁴ niełapany
Ani pasterzką ręką ugłaskany
Ucieka w pole, a pędem człowieka
Mija z daleka.

Ty umiesz tygry, umiesz lasy wodzić
I bieg pochopnym⁶⁷⁵ strumieniom zagrodzić;
Tobie ustąpił stróż nieokrócony⁶⁷⁶
Piekielnej brony⁶⁷⁷,

Cerber⁶⁷⁸, chocia mu wściekły łeb nakrywa
Sto srogich węzów, a para smrodliwa
I sproсна piana ciecze miedzy zęby
Z trojaki⁶⁷⁹ gęby.

Biedny Iksyjon, Tytyjus⁶⁸⁰ zmiękczony⁶⁸¹,
Rozśmiał sie nie chcąc; i dzban osuszony
Stał chwilę, za czym⁶⁸² cieszył twój rym drogi
Dziewki niebogi⁶⁸³.

Niech Bogumiła srogość jadowitą
Złych panien słyszy i wody niesytą
Banię bezdenną, i pomstę nieskorą,
Którą źli biorą

Na drugim świecie. Bo co, prze żywego
Boga, już mogły uczynić gorszego?
Pomordowały, jędze niecnotliwe,
Mężę właściwe⁶⁸⁴.

Jedna z nich, wierna łożu małżeńskiemu⁶⁸⁵,
Przeciwno ojcu krzywoprzysiężnemu
Zacnie skłamała: panna czci⁶⁸⁶ bez końca
Pod kręgiem słońca.

Która: «Wstań — rzekła — wstań, mężu, by wieczny
Sen⁶⁸⁷ na cię nie padł, skądęś ty bezpieczny⁶⁸⁸;
Schroń sie przed ojcem i przed bezecnymi
Siostrami złemi,

⁶⁷⁴źrzóbek — źrebak (obecnie gwarowe: źróbek).

⁶⁷⁵pochopny (daw.) — prędkki, wartki.

⁶⁷⁶nieokrócony (starop.) — nie dający się zjednać.

⁶⁷⁷brona (daw.) — brama; zob. też: Ks. 2, *Pieśni XIII*, w. 43.

⁶⁷⁸Tobie ustąpił stróż (...) / *Piekielnej brony*, / *Cerber* — aluzja do historii Orfeusza, który wybrał się do Hadesu śladem swej zmarłej żony Eurydyki; zob. też objaśnienia do *Pieśni XXI*, Ks. 1.

⁶⁷⁹trojaki — potrójny.

⁶⁸⁰Iksyjon, Tytyjus — Iksjon za znieważenie Junony został wtrącony do Tartaru, gdzie cierpi męki przywiązany do koła ognistego; Totyos, mityczny olbrzym, prześladowca Latony, pokonany przez jej dzieci, Apollina i Dianę odbywa okrutną karę w Hadesie: dwa sępy wyżerają mu wątrobę, która wciąż odrasta.

⁶⁸¹zmiękczony — czujący ulgę, rozbrojony.

⁶⁸²za czym — następnie.

⁶⁸³dzban — w którym nosiły wodę Danaidy (Dziewki niebogi) skazane za zabicie mężów (zob. w. 31–32) na wieczne napełnianie beczki bez dna (czyli bani bezdennej z w. 27); w mit. gr. Danaidy czerpały wodę za pomocą sit.

⁶⁸⁴właściwy — tu: własny.

⁶⁸⁵Jedna (...) wierna łożu małżeńskiemu — tylko jedna z Danaid, Hypermnestra, oszczędziła męża, Lynkeusa.

⁶⁸⁶panna czci — panna posiadająca cześć.

⁶⁸⁷wieczny sen — śmierć.

⁶⁸⁸skądęś ty bezpieczny — stąd, skąd nie spodziewasz się niebezpieczeństwa.

Które jak lwice z głodu nieznośnego
Wpadwszy na stado, każda morzy⁶⁸⁹ swego;
Ja, litościwsza, ani cię chcę tykać,
Ani zamykać.

Mnie niechaj ojciec trzyma w pęcie srogim,
Żem lutość miała nad mężem ubogim;
Mnie niechaj zaśle⁶⁹⁰ w pogańskie narody
Przez morskie wody.

Idź, gdzie cię nogi i wiatry powiodą,
Za tą życzliwej ćmy⁶⁹¹ nocnej pogodą⁶⁹²;
Idź zdrow, a skargę na moglię smętną
Włóż więc pamiętną⁶⁹³».

*Pieśń XIX*⁶⁹⁴

Jest kto, co by wzgardziwszy te doczesne rzeczy
Chciał ze mną dobrą tylko sławę mieć na pieczy,
A starać się, ponieważ musi zniszczyć ciało,
Aby imię przynamniej po nas tu zostało?

I szkoda zwać człowiekiem, kto bydlęce⁶⁹⁵ żyje,
Tkając⁶⁹⁶, lejąc w się wszystko, póki zastawa⁶⁹⁷ szyje;
Nie chciał nas Bóg położyć równo z bestyjami:
Dał nam rozum, dał mowę, a nikomu z nami.

Przeto chciemy wziąć przed się⁶⁹⁸ myśli godne siebie,
Myśli ważne na ziemi, myśli ważne w niebie;
Służmy pocziwej⁶⁹⁹ sławie, a jako kto może,
Niech ku pożytku dobra spólnego pomoże.

Komu dowcipu⁷⁰⁰ równo z wymową⁷⁰¹ dostaje,
Niech szczepi między ludźmi dobre obyczaje;
Niechaj czyni porządek, rozterkom zabiega⁷⁰²,
Praw ojczystych i pięknej swobody przestrzega.

A ty, coć Bóg dał siłę i serce⁷⁰³ po temu,
Uderz się⁷⁰⁴ z poganinem, jako słuśze⁷⁰⁵ cnemu;

---

⁶⁸⁹morzyć — mordować.

⁶⁹⁰zaśle — wysłać.

⁶⁹¹ćma (daw.) — ciemność.

⁶⁹²pogoda — tu: odpowiednia pora.

⁶⁹³Włóż (...) pamiętną — umieścić na dowód pamięci.

⁶⁹⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁶⁹⁵bydlęce (starop.) — jak bydlę (bydlęco, po bydlecmu).

⁶⁹⁶tkać (daw.) — wpychać.

⁶⁹⁷zstawa (starop.) — starcza.

⁶⁹⁸wziąć przed się (starop.) — rozważyć.

⁶⁹⁹pocziwy (starop.) — szlachetny (godny czci), dobry.

⁷⁰⁰dowcip (daw.) — rozum, inteligencja, talent.

⁷⁰¹wymowa — tu: krasomówstwo, umiejętność przemawiania.

⁷⁰²rozterkom zabiega — zapobiega sporom, waśniom.

⁷⁰³serce — tu: odwaga.

⁷⁰⁴uderz się — zderz się, stań do walki.

⁷⁰⁵śluśze (starop.) — jest rzeczą słuszną, przystoi; zob. też: Ks. 2, *Pieśń XV*, w. 9.

Prostak⁷⁰⁶ to, który wojsko z wielkości szacuje:
Zwycięstwo liczby nie chce, męstwa potrzebuje.

Śmiałemu wszędy równo, a o wolność miłą
Godzi się oprzeć⁷⁰⁷ by więc i ostatnią siłą;
Nie przegra, kto frymarczy na sławę żywotem⁷⁰⁸,
Azaby go lepiej dał⁷⁰⁹ w cieniu darmo potem?

Pieśń XX⁷¹⁰⁷¹¹

Jaką, rozumiesz, zazdrość zjednałeś sobie,
Zacny biskupie, w mojej małej osobie⁷¹²,
Żeś mię z domu wyciągnął w te dalsze strony
Od małych dzieciak i od teskliwej⁷¹³ żony?

Nie myślić ona o tym, że ja przy tobie
Głowy nie ufrasuję by namniej sobie;
Że w twym pałacu mieszkam, że przy twym boku
Siadam; koń mój, sługa mój na twym obroku⁷¹⁴.

Rychlej, niesposobnego⁷¹⁵ będąc świadom
Zdrowia mego, frasuje swe serce doma,
Żebych jakiej choroby nagłej nie użył⁷¹⁶,
Nie mając, kto by mi w tym jej sercem⁷¹⁷ służył.

Ciężar także domowy, społeczny nama⁷¹⁸,
Teraz w mej niebytności musi nieść sama,
Strzegąc w domu porządku, warując⁷¹⁹ szkody,
Dziątek lichych⁷²⁰ pilnując, zakładów zgody⁷²¹.

Któż wie, jeśli i tego przed sie nie bierze⁷²²
(Acz wątpić nie potrzeba o mojej wierze),
Że na świecie rodzą się takowe zioła,
Których smak pamięć domu wyglądza zgoła⁷²³;

⁷⁰⁶prostak — głupiec.

⁷⁰⁷o wolność (...) sie oprzeć — walczyć w obronie wolności.

⁷⁰⁸frymarczy na sławę żywotem — wymienia żywot na sławę (frymarczyć nie ma tu dzisiejszego pejoratywnego znaczenia).

⁷⁰⁹dać [żywo] — umrzeć.

⁷¹⁰Ks. 2, Pieśń XX — poeta przebywający na dworze biskupa Piotra Myszkowskiego wyraża swoją tęsknotę za żoną. W pieśni tej widoczny jest duży wpływ elegii Propercjusza poświęconych rozłące ukochanych z powodu podróży.

⁷¹¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷¹²zazdrość zjednałeś (...) w mojej małej osobie — spowodowałeś zazdrość (u żony) o moją skromną osobę.

⁷¹³teskliwy (starop.) — smutny; tęskniący.

⁷¹⁴na twym obroku — na twym utrzymaniu; obrok: pokarm dla koni.

⁷¹⁵niesposobny — słaby.

⁷¹⁶użyć — doznać.

⁷¹⁷jej sercem — z takim sercem, jak ona.

⁷¹⁸społeczny nama (starop.) — wspólny nam.

⁷¹⁹warując — strzegąc się.

⁷²⁰liczy (daw.) — słaby, drobny.

⁷²¹zakładów zgody — rękojmi („zakładników”) zgody (małżeńskiej).

⁷²²przed sie nie bierze — nie rozważa.

⁷²³takowe zioła, / Których smak pamięć domu wyglądza — prawdopodobnie aluzja do przygody towarzyszy Odyseusza, który spożywszy lotos stracili pamięć i nie chcieli wracać do ojczyzny; wyglądzać pamięć: zacierać.

Że taka jest muzyka i takie strony⁷²⁴,
Których człowiek słuchając, już ani żony,
Ani dziątek nawiedzi⁷²⁵, ale w niewoli
Pod pany sromotnymi⁷²⁶ wiecznie trwać woli.

To i czego jest więcej, zawždy w miłości
Serca trapi, chocia też zstawa⁷²⁷ ufności;
A ty nie bądź przyczyną, biskupie drogi,
Niczyjej, lubo słusznej, lub płonej⁷²⁸ trwogi.

Ale złącz, jakoś rozwiódł, bo acz oboje
Twój urząd niesie⁷²⁹, wszakże wyroki twoje
Na ludzkiej chęci wiszą⁷³⁰: i ja, i ona
Nie pragniewa do śmierci być rozdzielona⁷³¹.

*Pieśń XXI*⁷³²⁷³³

Srogie łańcuchy na swym sercu czuję;
Lecz to szczęściem szacuję⁷³⁴,
Żem jest tak pięknym sidłem ulowiony;
Wesoło żywę⁷³⁵, w trosce położony,
A w tym swoim wzdychaniu
Mam rozkosz⁷³⁶ przeciw⁷³⁷ ludzkiemu mniemaniu,
Oczy dziwnej piękności,
W których sie wszystkie znajdują wdzięczności⁷³⁸.
Dzień to błogosławiony,
Kiedym ja waszym sidłem upleciony⁷³⁹.

*Pieśń XXII*⁷⁴⁰⁷⁴¹

Proszę, jeśli sie z tobą co śpiewało,
Co by i ten rok, i dalej trwać miało,
Powiedz słowieński rym, o wielostrona⁷⁴²
Lutni złocona,

⁷²⁴strony (daw.) — struny.

⁷²⁵nawiedzić (daw.) — odwiedzić.

⁷²⁶sromotny (daw.) — bezwstydnny, przynoszący hańbę.

⁷²⁷zstawa (strop.) — nie brak.

⁷²⁸płony (starop.) — bezpodstawny.

⁷²⁹oboje / Twój urząd niesie — obie (te sprawy) należą do twojego urzędu.

⁷³⁰Na ludzkiej chęci wiszą — zależą od ludzkiej chęci.

⁷³¹pragniewa (...) rozdzielona — pragniemy, rozdzieleni (starop. liczba podwójna).

⁷³²Ks. 2, Pieśń XXI — w pieśni pojawiają się liczne motywy z poezji Francesca Petrarki.

⁷³³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷³⁴szczęściem szacuję — uważam za szczęście.

⁷³⁵żywę (starop. forma 1 os. lp.) — żyję.

⁷³⁶rozkosz* (starop.) — przyjemność, zadowolenie (znaczenie nieco inne niż obecnie).

⁷³⁷przeciw — wbrew.

⁷³⁸wdzięczności — tu: wdzięki.

⁷³⁹upleciony — schwytyany, opleciony.

⁷⁴⁰Ks. 2, Pieśń XXII — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina I 32) noszącej tytuł *Ad lyram (Do liry)*.

⁷⁴¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷⁴²wielostrona — wielostronna.

Mytyleńskiego mieszkańca⁷⁴³ przed laty
Zabawo, który, choć w boju zębato⁷⁴⁴,
Przedsię śród mieczów lub też nawę w biegu
Przybił do brzegu.

Muzy parnaskie i należęc wina⁷⁴⁵,
I Afrodytę, i z nią jejże syna⁷⁴⁶
I Lyka⁷⁴⁷ z czarnym włosom i czarnema
Śpiewał oczema,

O czci Febowa⁷⁴⁸ i stołów złożonych
Kraso niebieskich, o myśli strapionych
Wdzięczna ochłodo⁷⁴⁹, i mnie sprzyjażliwam⁷⁵⁰
Bądź, gdy cię wzywam!

*Pieśń XXIII*⁷⁵¹

Nie zawsze, piękna Zofija,
Róża kwitnie i lelija;
Nie zawsze człek będzie młody
Ani tej, co dziś, urody.

Czas ucieka jak woda,
A przy nim leci Pogoda⁷⁵²
Zebrawszy włosy na czoło:
Stąd jej łapaj, bo w tył goło.

Zima bywszy zejdzie snadnie⁷⁵³;
Nam, gdy śniegiem włos przypadnie,
Już wiosna, już lato minie,
A ten z głowy mróz nie zginie.

*Pieśń XXIV*⁷⁵⁴⁷⁵⁵

Niezwykłym i nie leda⁷⁵⁶ piórem opatrzony
Polecę precz, poeta, ze dwojej⁷⁵⁷ złożony

⁷⁴³Mytyleński mieszkaniec — chodzi o Alkajosa z Mytyleny, poetę gr. żyjącego w VII w. p.n.e.

⁷⁴⁴zębato — zaciekły.

⁷⁴⁵należca wina — Bachus (mityczny wynalazca i bóg wina).

⁷⁴⁶jejże syna — synem Afrodyty był Amor.

⁷⁴⁷Lyk — Lycus, chłopiec, którego urodę i wdzięki opiewał Alkajos.

⁷⁴⁸czci Febowa — chlubo Feba-Apollina, opiekuna muz, grającego też na lutni.

⁷⁴⁹ochłoda — tu: pociecha.

⁷⁵⁰sprzyjażliwam — życzliwą, sprzyjającą.

⁷⁵¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷⁵²Pogoda — bogini Okazja (Occasio, gr. Kajros) przedstawiana właśnie z włosami na czole i łysym („gołym”) tyłem głowy.

⁷⁵³Zima bywszy zejdzie snadnie — zima przybywszy, łatwo ustąpi.

⁷⁵⁴Ks. 2, Pieśń XXIV — pieśń jest parafrazą ody Horacego (Carmina II 20) noszącej tytuł *Ad Maecenatem* (*Do Mecenasą*).

⁷⁵⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Pieśniach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

⁷⁵⁶nie leda (starop.) — niezwykłym (nie lada).

⁷⁵⁷dwojej (starop.) — dwojakiej (tu: ludzkiej i ptasiej).

Natury: ani ja już przebywać na ziemi
Więcej będę, a więtszy nad zazdrość, ludnemi

Miasty wzgardzę. On, w równym szczęściu urodzony,
On ja, jako mię zowiesz, wielce ulubiony
Mój Myszkowski⁷⁵⁸, nie umrę ani mię czarnemi
Styks⁷⁵⁹ niewesoła zamknie odnogami swemi.

Już mi skóra chropawa padnie⁷⁶⁰ na goleni,
Już mi w ptaka białego wierzch sie głowy mieni;
Po palcach wszędy nowe piórka sie puszczają,
A z ramion sążeniste skrzydła wyrastają.

Terazże nad Ikara⁷⁶¹ prędszy przeważnego⁷⁶²
Puste brzegi nawiedzę Bosfora hucznego⁷⁶³
I Syrty Cyrenejskie⁷⁶⁴, Muzom poświęcony
Ptak, i pola zabiegłe⁷⁶⁵ za zimne Tryjony⁷⁶⁶.

O mnie Moskwa i będą wiedzieć Tatarowie,
I różnego mieszkańcy świata Anglikowie,
Mnie Niemiec i waleczny Hiszpan, mnie poznają,
Którzy głęboki strumień Tybrowy pijają.

Niech przy próżnym⁷⁶⁷ pogrzebie żadne narzekanie,
Żaden lament nie będzie ani uskarżanie:
Świec i dzwonów zaniechaj, i mar drogo słanych,
I głosem żalobliwym żoltarzów⁷⁶⁸ śpiewanych.

---

⁷⁵⁸Myszkowski — biskup Piotr Myszkowski, przyjaciel i protektor Kochanowskiego wymieniony tu jest w miejsce Mecenasa.

⁷⁵⁹Styks — rzeka w Hadesie, greckiej krainie umarłych (r. ż., jak w języku gr.).

⁷⁶⁰padnie — pokrywa.

⁷⁶¹Ikar — grecki bohater mityczny, wzniósł się na skrzydłach nad morze i zginął.

⁷⁶²przeważny (starop.) — odważny.

⁷⁶³huczny — tu: huczący.

⁷⁶⁴Syrty Cyrenejskie — zatoki w Afryce Pn.

⁷⁶⁵zabiegły — znajdujący się daleko.

⁷⁶⁶Tryjony — ziemie na północy.

⁷⁶⁷próżny (starop.) — zbyteczny.

⁷⁶⁸zoltarz (starop.) — psalm (dosł. psalterz).

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/piesni>

Tekst opracowany na podstawie: Pieśni Jana Kochanowskiego księgi dwoje, Drukarnia Łazarzowa, Kraków, 1586

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska, Piotr Wilczek.

Okładka na podstawie: See-ming Lee 看看 SML@Flickr, CC BY-SA 2.0

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na stronie wolnelektury.pl.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły](#) na stronie Fundacji.